

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В. Н. КАРАЗІНА

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціології

Пояснювальна записка до
бакалаврської роботи на тему:

«ВПЛИВ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ НА СУБ'ЄКТИВНЕ
БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ»

Виконала: студентка IV курсу
групи ЗСПМ 41 першого
(бакалаврського) рівня освіти
спеціальності 054 Соціологія
Шинкаренко Лариса Василівна

Керівник: : Кутирьова В.І.,
кандидатка
соціологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціології

Рецензент: Садрицька С.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Соціологічний факультет

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший (бакалаврський)

Спеціальність 054 - Соціологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувачки
кафедри соціології**

Людмила СОКУРЯНСЬКА
підпис

17 березня 2025 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Шинкаренко Лариса Василівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи “Вплив вимушеної міграції на суб’єктивне благополуччя українських дітей”

керівник роботи Кутирьова В.І., кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціології

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 14.04.2025 № 1006-5/946

2. Строк подання студентом роботи 22.05.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити

- Теоретичні основи, що пояснюють процес та наслідки вимушеної міграції дітей.
- Визначення факторів, які впливають на суб’єктивне благополуччя українських дітей-вимушених мігрантів.
- Роль соціальної підтримки, освітніх можливостей та культурної адаптації, що впливають на процес інтеграції українських дітей – вимушених мігрантів.

- Визначення психологічних та емоційних наслідків збройного конфлікту для дітей, що зазнали вимушеної міграції.
- Рекомендації, які можна запропонувати для ефективної підтримки українських дітей-вимушених мігрантів у контексті їхнього суб'єктивного благополуччя.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Визначення мети, об'єкта, предмета та завдань дослідження.
2	Аналіз наукової літератури та теоретичних джерел, що стосуються теми.
3	Вивчення та опрацювання вторинних даних.
4	Дослідження впливу війни на суб'єктивне благополуччя дітей.
5	Узагальнення ролі соціальних інститутів у процесі соціалізації дітей – вимушених мігрантів.
6	Розробка рекомендацій щодо ефективної підтримки українських дітей-вимушених мігрантів.
7	Написання та оформлення кваліфікаційної роботи відповідно до вимог.

5. Дата видачі завдання 17 березня 2025 року.

Студент _____

підпис

Лариса Шинкаренко

ім'я, прізвище

Керівник роботи _____

підпис

Віра Кутиркова

ім'я, прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП _____	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ НА СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ _____	9
1.1. Теоретико - методологічний аналіз поняття міграції _____	9
1.2. Суб'єктивне благополуччя як наукове поняття та соціальний феномен: аналіз індикаторів виміру _____	20
1.3. Теорії суб'єктивного благополуччя дітей в нових соціо - культурних умовах, аналіз основних чинників _____	31
Висновки до розділу 1 _____	41
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ ВИМІР ВПЛИВУ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ НА СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ _____	44
2.1. Міжнародні дослідження особливостей соціальної адаптації та суб'єктивного благополуччя українських дітей - вимушених мігрантів _____	46
2.2. Війна як чинник змін суб'єктивного благополуччя українських дітей _____	59
Висновки до розділу 2 _____	74
ВИСНОВКИ _____	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ _____	77

ВСТУП

Актуальність. Сучасні соціальні реалії, зокрема війна в Україні, призвели до безпрецедентної вимушеної міграції, що торкнулася мільйонів людей, серед яких значну частину становлять діти. Вивчення впливу вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя дітей є надзвичайно актуальним завданням, що потребує комплексного підходу для розробки ефективних стратегій підтримки та інтеграції. Це, у свою чергу, сприятиме покращенню їх емоційного стану та загального благополуччя в умовах війни та після її закінчення.

По-перше, суб'єктивне благополуччя є важливим показником якості життя, що відображає задоволеність життям особи. В умовах війни, внаслідок численних стресових факторів, таких як втрата домівок, родин, соціальних зв'язків та безпеки, якість життя дітей зазнає значного погіршення. Це, в свою чергу, негативно впливає на їхнє емоційне та психологічне здоров'я, формуючи ризики для їхнього подальшого розвитку.

По-друге, важливість відстеження суб'єктивного благополуччя дітей у цей період не можна переоцінити. Досвід війни є травмуючим, і його наслідки можуть накладатися на формативні роки, які є критично важливими для формування особистості. Саме в цей час закладаються основи ціннісної системи, соціальних навичок та емоційної стійкості. Тому розуміння того, як вимушена міграція впливає на СБ дітей, є ключовим для їхньої подальшої адаптації та розвитку.

По-третє, суб'єктивне благополуччя дітей є важливою ознакою успішної інтеграції не лише дітей, але й родин вимушених мігрантів загалом. Високий рівень суб'єктивного благополуччя може свідчити про те, що діти здатні адаптуватися до нових умов, формувати нові соціальні зв'язки та відновлювати своє життя в новій реальності. Це вказує на необхідність розробки

цілеспрямованих програм підтримки, які б враховували специфіку потреб дітей у процесі інтеграції.

Гносеологічний аспект проблемної ситуації також заслуговує на увагу. Хоча існує чимало досліджень, присвячених інтеграції вимушених мігрантів, досліджень, які б зосереджувалися на дитячому досвіді проживання вимушеної міграції, недостатньо. Тому вивчення суб'єктивного благополуччя дітей як показника інтеграції в нових умовах, а також їхньої резилентності до надзвичайних умов як здатності відновлюватися після травм або труднощів, а також успішно справлятися з викликами вимушеної міграції, є актуальним і необхідним напрямком соціологічних досліджень.

Дослідження впливу вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя українських дітей, які стали вимушеними мігрантами, є важливим кроком до глибшого розуміння їхніх потреб та розробки ефективних стратегій підтримки. Це, у свою чергу, сприятиме їхньому емоційному та соціальному благополуччю в умовах, що постійно змінюються.

Вивчення впливу вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя дітей є актуальним завданням, що потребує комплексного підходу для розробки ефективних стратегій підтримки та інтеграції, що сприятимуть покращенню їх емоційного стану та загального благополуччя в умовах війни та після її закінчення.

Об'єкт дослідження – українські діти – вимушені мігранти.

Предмет дослідження – вплив досвіду вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя дітей, а також чинники, що сприяють успішній інтеграції у новому соціальному середовищі.

Мета дослідження – дослідити вплив вимушеної міграції на психологічний та емоційний стан дітей в умовах вимушеної міграції та чинники, що впливають на суб'єктивне благополуччя дітей в умовах змін.

Досягнення мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- Вивчити та проаналізувати теорії, що стосуються вимушеної міграції дітей, зокрема в умовах збройних конфліктів.

- Оцінити вплив вимушеної міграції на емоційний стан та психологічне благополуччя дітей.
- Визначити основні фактори, що впливають на емоційний стан та відчуття щастя дітей-вимушених мігрантів.
- Ідентифікувати та проаналізувати чинники, які можуть сприяти успішній інтеграції дітей у нове соціальне середовище.
- Вивчити роль соціальної підтримки, освіти та культурної адаптації у процесі інтеграції як умови суб'єктивного благополуччя дітей.
- Дослідити специфічні наслідки збройного конфлікту на психологічний та емоційний стан дітей, які стали вимушеними мігрантами.
- На основі отриманих результатів, розробити рекомендації щодо підтримки дітей-вимушених мігрантів, з метою поліпшення їхнього благополуччя та інтеграції.

Узагальнити отримані дані та висновки, проаналізувавши їх значення для подальших досліджень та практичних дій у сфері підтримки вимушених мігрантів.

Особливу увагу буде приділено аналізу кількості дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії, а також питанням забезпечення їх права на безпеку та освіти. Будуть вивчені проблемні аспекти, що виникають під час реалізації цих прав, а також особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування через конфлікт.

Зроблено акцент на необхідності підвищення рівня координації та взаємодії між державами щодо потреб дітей і молоді в умовах збройних конфліктів та в постконфліктних ситуаціях. Сторони конфлікту повинні дотримуватися своїх зобов'язань щодо захисту цивільних осіб, особливо дітей, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та загального міжнародного права [39].

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що суб'єктивне благополуччя дітей-біженців, які пережили вимушену міграцію через війну, значною мірою залежить від їхніх стосунків з родинами та відчуття стабільності і комфорту в

новому середовищі. Зокрема, важливу роль відіграє створення простору безпеки та підтримки в локальній спільноті. Створення простору безпеки для дітей-біженців є важливим аспектом їхнього адаптаційного процесу після вимушеної міграції. Можливість висловлювати свої почуття, ділитись переживаннями, мати можливість взаємодіяти з однолітками, формувати нові дружні зв'язки, отримувати підтримку від батьків, тощо.

Теоретична база – Теоретичною базою роботи були обрані методи Керол Ріфф та Урі Бронфенбреннера, які розглянуті в теоретичному та в емпіричному розділах дипломної роботи .

Емпірична база – Були обрані дослідження - "Благополуччя дітей у часи війни: аналіз важливості сім'ї через дім, предмети та стосунки", яке проводили Анна Кароліна Рамос і Андреа Ріпл у Швейцарії. Дослідження тривало з 2022 по 2024 рік.

Дослідження «Досвід навчання українських дітей-біженців у школах Варшави: виклики та потреби вчителів», проведене в квітні 2024 року у Варшаві.

Методами дослідження виступають аналітичний, критичний, порівняльний методи, вторинний аналіз результатів кількісних та якісних досліджень. Також дослідження передбачає звернення до психологічних методик, які спеціально розроблені для вимірювання суб'єктивного благополуччя, що забезпечить глибше розуміння психологічного стану дітей у нових умовах.

Структура роботи – Робота складається зі вступу, двох розділів – теоретичного та емпіричного, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (всього 53 джерела). Загальна кількість сторінок – 86 с.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ НА СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ

1.1. Теоретико - методологічний аналіз поняття міграції.

Міграція є складним соціальним явищем, яке охоплює переміщення людей з одного місця проживання в інше, що відбувається на національному і на міжнародному рівні, це територіальна мобільність населення, пов'язана з його переміщенням територією країни (або між державами), і, як правило, викликана впливом різних факторів: соціально-економічних, військово- політичних, релігійних, природних, екологічних.

Міграція населення — це термін, який має безліч значень. Вона може проявлятися через різні форми, такі як кочівництво, паломництво та інше. Міграційні процеси мають давню історію і існують у різних історичних контекстах. У Західній Європі та Північній Америці міграція населення почала активно вивчатися лише з середини XIX століття. Це сталося через необхідність дослідження адаптації іммігрантів у країнах, які їх приймають, а також через наслідки масової еміграції працездатного населення з країн- реципієнтів. Перші соціологічні дослідження міграції формувалися в умовах економічних ризиків і політичних змін, характерних для епохи першої промислової революції. Першими дослідниками в цій галузі були часто люди, які перебували на маргінесах науки (наприклад, К. Маркс), і які були більш відкриті до соціально-політичних нововведень [3].

Міграція є складним соціальним явищем, яке можна класифікувати за різними критеріями. Основна класифікація виділяє два основних типи міграції: внутрішньодержавну та міждержавну. Внутрішня міграція відбувається в межах однієї країни, тоді як міждержавна передбачає перетин державного кордону. У цьому контексті важливими термінами є еміграція (виїзд з країни) та імміграція (в'їзд до країни).

Міграція також може бути постійною або тимчасовою. Тимчасова міграція часто пов'язана з політичними подіями, коли особи вимушені

залишити країну, але мають намір повернутися, як, наприклад, у випадку зміни влади.

Ще один важливий аспект класифікації — розрізнення між суверенною та вимушеною міграцією. Вимушена міграція відбувається під тиском зовнішніх факторів, тоді як суверенна міграція є результатом особистого вибору індивіда [23].

На державному рівні існують офіційні визначення для двох категорій: "вимушені переселенці" [14] та "біженці" [13]. Хоча обидва терміни пов'язані з вимушеністю, біженці втікають від небезпеки, тоді як вимушені переселенці ретельно обирають нове місце проживання. Тобто ці категорії належать до типу міграції, яку ми можемо класифікувати як військова міграція.

Міграція може бути політичною або економічною. Політична міграція викликана політичними обставинами, тоді як економічна, зокрема трудова міграція, обумовлена матеріальними причинами, такими як пошук кращих умов праці.

Класифікація також включає легальну та нелегальну міграцію. Легальна міграція відбувається за дозволом держави, тоді як нелегальна пов'язана з порушенням законодавства.

Міграція може бути індивідуальною або масовою, причому масова міграція часто має етнічний характер і виникає внаслідок несприятливих умов на батьківщині.

Маятникова міграція, або регулярне переміщення людей між населеними пунктами, є результатом невідповідності між розміщенням виробництв і проживанням населення, особливо в мегаполісах.

Епізодичні та сезонні міграції також відіграють важливу роль у формуванні міграційних потоків. Епізодичні міграції є нерегулярними і залежать від різних факторів, тоді як сезонні міграції пов'язані з тимчасовим працевлаштуванням і залежать від пори року. Таким чином, класифікація міграції є важливим інструментом для розуміння її різноманітності та впливу на суспільство. Вона допомагає виявити потреби мігрантів та розробити ефективні стратегії для їх підтримки та інтеграції [34].

Міграційні процеси в суспільстві є важливими показниками соціально-економічного та соціально-політичного стану країни. Вони залежать від правової бази, економічних умов, демографії та географії. Всі ці фактори пов'язані між собою, що впливає на формування міграційної політики через різні рівні комунікації в суспільстві.

Серед основних напрямків методології, на базі якої формується міграційна політика, частіше за все згадують мікроекономічну теорію, яка трактує міграційні потоки як результат індивідуальних рішень, що базуються на оцінці витрат і вигід.

Міграційний процес можна аналізувати крізь призму витрат, які поділяються на монетарні та немонетарні. Монетарні витрати включають транспортні витрати, продаж майна та професійну підготовку, тоді як немонетарні витрати стосуються соціальних аспектів, таких як втрата сімейних зв'язків, адаптація до нової мови та культурного середовища [42], [23].

Так, в Україні, через анексію Криму та конфлікт на Донбасі, з'явився новий тип міграції — внутрішньо переміщені особи (ВПО). Серед ВПО багато людей з вразливих груп, зокрема інвалідів та літніх людей, а жінок працездатного віку значно більше, ніж чоловіків [41, с. 24-25].

Станом на середину березня 2025 року в Україні налічується 4 601 146 внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Ці дані опубліковані на сайті Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики України.

Серед ВПО 3,68 мільйона осіб, або 80,8%, становлять дорослі люди, а 873 107 осіб, або 19,2%, — це діти до 18 років.

У загальному числі внутрішніх переселенців (включаючи дітей) жінки складають 59,7%, а чоловіки — 40,3%.

Серед ВПО найбільшими є вікові групи: 61-70 років (723 999 осіб або 15,7%), 31-40 років (634 987 осіб або 13,8%) та 41-50 років (585 700 осіб або 12,7%) [4].

З 24 лютого 2022 року війна є частиною біографії кожного українця. Багато країн відкрили свої кордони у перші дні війни, приймаючи біженців.

Основним документом, який регулює надання тимчасового захисту українцям, є Директива ЄС 2001/55/ЄС. Цю директиву ухвалили в ЄС 20 липня 2001 року для встановлення мінімальних стандартів тимчасового захисту в ситуаціях масового припливу людей, які були змушені залишити свої домівки. Проте вперше ця директива була активована для українців рішенням Ради ЄС 4 березня 2022 року. Це рішення стало безпрецедентним в історії Європейського Союзу.

Основна мета цієї директиви полягає в тому, щоб зменшити навантаження на національні системи надання притулку та забезпечити людей, які були змушені покинути свої домівки, такими правами, як право на проживання, медична допомога, освіта, доступ до ринку праці та житла в країнах ЄС. Проте отримання тимчасового захисту не є автоматичним наданням статусу біженця. Людина, яка отримала тимчасовий захист, все ще має право отримати статус біженця відповідно до законодавства країни, в якій вона перебуває [18].

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, значна кількість українців виїхала за кордон у пошуках безпеки та кращих умов життя.

За оцінками Центру економічної стратегії, станом на кінець листопада 2024 року за кордоном залишається приблизно 5,2 мільйона українських біженців. З них 3,7 мільйона виїхали через західні кордони, а загалом з України виїхало 43,0 мільйона людей, тоді як повернулися 39,3 мільйона.

Це свідчить про те, що багато людей залишаються за кордоном.

Важливо зазначити, що масовий виїзд українців відбувся на початку війни, особливо в березні 2022 року, коли покинули країну близько 2,5

мільйона осіб. Після цього спостерігалися коливання: весною 2022 року більше людей поверталось, але восени та взимку 2023 року відтік знову зріс через російські удари по енергетиці.

Серед українських біженців переважають дорослі жінки, які на грудень 2024 року становили 44% всіх біженців, тоді як частка дорослих чоловіків зросла до 27%. Найчисельнішою групою залишаються жінки віком 35–44 років, більшість з яких виїхали разом із дітьми. Діти становлять близько 29% усіх біженців, хоча їхня частка зменшилася з початку року.

Ці зміни в демографічній структурі можуть мати значні економічні наслідки для України, оскільки багато з цих людей не планують повертатися, що може вплинути на ринок праці та загальний економічний розвиток країни [44], [27].

У кожній родині своя ситуація, свої можливості, хтось виїхав за межі країни в перші години, хтось прийняв непросте рішення поїхати після днів та ночей постійного жаху. Але багато хто прийняв тверде рішення залишитися вдома. Такі масштабні соціальні потрясіння часто перетворюються на лінії розламу у суспільстві [5].

Загалом, міграція є свідомою дією, яка спрямована на поліпшення умов життя, може розглядатися як стратегія – не як одноразова подія, а як складний процес, на який впливають державні рішення та рівень розвитку країн.

Проте, варто зазначити, що люди не є лише пасивними учасниками цього процесу. Важливу роль відіграють соціальні зв'язки, такі як родина та мережі, які допомагають приймати рішення про міграцію. Це означає, що міграційні рішення часто приймаються не окремими людьми, а групами, які прагнуть не лише покращити своє матеріальне становище, але й підвищити соціальний статус [27].

Вимушені мігранти потрапляють у нове середовище, де змушені адаптуватися і стають частиною мультикультурного суспільства, взаємодіючи зі звичаями та традиціями місцевого населення. Мультикультуралізм як концепція, що підтримує ідею, що різні культури можуть співіснувати разом,

взаємно збагачуючи одна одну, у сучасній Європі часто асоціюється з співіснуванням на тлі домінуючої культури культур іммігрантів з країн, які раніше були колоніями європейських держав. При чому ставлення до мультикультуралізму в країнах Європи є неоднозначним. Деякі країни, де багато іммігрантів, заперечують мультикультуралізм, оскільки бояться, що нові прибульці можуть "поглинути" корінне населення. Багато іммігрантів прагнуть інтегруватися в нове суспільство, але перепонами до цього може ставати і негативне ставлення до цієї категорії з боку місцевих мешканців.

Інтеграція означає, що іммігранти намагаються стати частиною нового суспільства, а суспільство, в свою чергу, має прийняти їх. Це процес, в якому обидві сторони повинні адаптуватися одна до одної: іммігранти зберігають свою культурну ідентичність, а місцеві жителі вчаться приймати нових громадян.

Проте критики мультикультуралізму вважають, що змішування культур може призвести до втрати унікальних традицій і культурних цінностей. Вони стверджують, що хоча іммігранти можуть підвищити свій культурний рівень, культура країни, що приймає, може страждати.

Вимушені мігранти стикаються з цими викликами, намагаючись знайти своє місце в новому суспільстві, зберігаючи при цьому свою культуру та традиції. Вони можуть відчувати тиск адаптуватися до нових умов, але водночас бажають, щоб їхню культуру поважали і визнавали [33, с. 67-80].

На жаль, термін «мігрант» не має чіткого визначення в сучасному міжнародному праві. Він охоплює всіх людей, які перебувають за межами своєї країни чи національності, незалежно від причин, через які вони мігрують. Мігранти можуть мати загальний або спеціальний правовий статус.

Загальний статус має кілька важливих характеристик. По-перше, мігранти перетинають державні або адміністративні кордони. По-друге, це перетворення завжди змінює їх правовий статус, а також обсяг прав і обов'язків. По-третє, статус мігранта є тимчасовим і перехідним. Він виникає,

коли людина звертається до державних органів або фактично перетинає кордон, і втрачається після виїзду з країни або отримання її громадянства.

Якщо мігранти залишають свою країну, щоб уникнути переслідувань, їх називають особами, які шукають притулку або біженцями. У такому випадку вони отримують спеціальний захист відповідно до Женевської конвенції 1951 року, яка нині ратифікована 145 країнами. Спеціальний правовий статус мають також інші категорії мігрантів, такі як «вимушені переселенці». Ці статуси чітко визначені в міжнародному праві, зокрема в Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколі 1967 року. У цих документах зазначено, що біженцем не може бути визнана особа, яка вчинила серйозні злочини або дії, що суперечать цілям і принципам ООН [18].

У зв'язку з міграційною кризою в ЄС, багато людей почали сприймати мігрантів як проблему. Це призвело до зростання анти-імміграційних рухів. Країни, такі як Італія та Німеччина, які приймають багато українців, вже мають труднощі з інтеграцією біженців з інших регіонів, тому навряд чи будуть відкритими для нових мігрантів з України. Неясно, як зміниться міграційна політика країн ЄС, і чи не постраждають українські мігранти від негативного ставлення до іммігрантів у цих країнах [41].

У дослідженні міграції населення важливо використовувати міждисциплінарний підхід, який об'єднує різні науки, такі як соціологія, географія та економіка. Цей підхід допомагає зрозуміти, як різні аспекти міграції взаємопов'язані і які фактори впливають на процеси, пов'язані з переселенням людей. Наприклад, антропологія, демографія та юриспруденція досліджують, як міграція впливає на суспільство та як суспільство реагує на мігрантів. Важливо зазначити, що жодна з цих дисциплін не є домінуючою – всі вони взаємодіють і доповнюють одна одну.

Одним з ключових аспектів теорії міграції є поняття вибору. Вибір є важливою частиною міграційного процесу, оскільки він визначає, чому люди вирішують мігрувати. Цей вибір часто залежить від їхніх первинних потреб і прагнення відновити баланс у своєму житті. Мігранти стикаються з різними

ризиками, але їхній вибір залишається вирішальним для їхньої міграційної поведінки, незважаючи на зовнішні впливи.

Соціологія міграції розглядає міграцію як соціальний процес, який включає готовність до переселення, саме переміщення та адаптацію на новому місці. Концепція "потенційна міграція" допомагає зрозуміти, що є люди, які готові мігрувати, але ще не зробили цього.

Більшість досліджень у соціології міграції зосереджені на інтеграції та адаптації мігрантів у новому суспільстві. Процес інтеграції відбувається через вибір стратегії акультурації, який залежить від цілей, що їх ставлять лідери міграційних спільнот, а також від особистого вибору самих мігрантів. Це підкреслює важливість як індивідуальних, так і колективних факторів у процесі адаптації [3].

В Україні особливо актуальною стала зовнішня міграція, яка значно зросла через повномасштабну війну. Ця нова хвиля міграції перевершила всі попередні, включаючи період після Другої світової війни, і більшість українських мігрантів знайшли притулок у європейських країнах, таких як Польща, Німеччина та Чехія.

Уникнути гуманітарної катастрофи вдалося завдяки зусиллям урядів цих країн, активній участі громадянського суспільства та рішучій поведінці українських жінок, які прагнуть працювати і забезпечувати себе, а не покладатися лише на соціальну допомогу.

Міграція українців у 2022–2024 роках суттєво відрізняється від попередніх хвиль, а також від демографічних і трудових умов у країнах-приймачах. Хоча три роки — це занадто короткий термін для формування глибоких досліджень, вже існує досить значна кількість емпіричних досліджень, які аналізують цю ситуацію, зокрема роботи різних науковців і соціологічних груп [26], [1], [37].

Як ми вже зазначили, серед українських воєнних мігрантів значну частину складають жінки та діти. Лише 20,7% з них — це дорослі чоловіки віком від 18 років. Натомість діти та підлітки (0–17 років) становлять 33,2%,

молоді жінки (18–34 роки) — 16,4%, а загалом жінки економічно активного віку (18–64 роки) — 41,7%.

Якщо розглянути статеві-вікову структуру воєнних мігрантів, зареєстрованих у країнах ЄС, і поширити ці дані на всю групу мігрантів, то можна оцінити, що загальна кількість мігрантів економічно активного віку становить близько 4,0 млн осіб, а дітей та підлітків — приблизно 2,2 млн. Це свідчить про те, що міграційні втрати серед населення економічно активного віку вдвічі зросли у порівнянні з довоєнним періодом. Наразі за кордоном перебуває майже 20% жителів віком 18–64 роки з територій, контрольованих українською владою.

Протягом цього часу з України виїхало понад 2,1 млн дітей та підлітків, а на контрольованих українською владою територіях залишилося менше 5,5 млн. Такі зміни у віковій структурі населення мають значний вплив на перспективи репродуктивної та економічної активності, а також на демографічний і трудовий баланс в Україні [22].

Вивчення суспільних настроїв здійснюється за допомогою, в тому числі, соціологічних опитувань, але в умовах війни доступ до певних категорій населення, так само як і можливості формування репрезентативної вибірки в результаті активних переміщень населення, стає складним завданням. Щодо основних труднощів, що виникають через вплив війни на психологію людей, часто вказуються наступні [22]:

- Розмови про повернення в Україну є умовними, тоді як реальні рішення приймаються лише в конкретних ситуаціях.
- Патріотизм українців, які виїхали за кордон, може ускладнювати визнання бажання залишитися в іншій країні.
- Тривале перебування за кордоном обмежує доступ до об'єктивної інформації про ситуацію в Україні, що ускладнює оцінку реальності.

У таких умовах важливість якісних методів дослідження, таких як групові фокусовані інтерв'ю та глибинні інтерв'ю, зростає. Ці методи дозволяють

фіксувати зміни в настроях людей та їхні причини, досліджувати досвід вимушеної міграції крізь призму біографічних історій, які накладаються на інтерпретації глобального контексту війни.

Факторами, що можуть сприяти поверненню мігрантів до України, часто називають наступні [22]:

- Багато жінок, хоча й знайшли роботу, часто мають кваліфікацію, що перевищує вимоги їхніх нових посад.
- Деяким довелося змінити професію, внаслідок чого вони втратили свій соціальний статус.
- Є труднощі у спілкуванні з місцевими жителями та складнощі адаптації, навіть якщо людина знає мову.
- З часом зменшується фінансова підтримка, і її суттєве скорочення чи скасування може суттєво відбитися на життєвих перспективах вимушених мігрантів.

З іншого боку, є й чинники, які можуть перешкоджати поверненню вимушених мігрантів до України:

- Небезпека збройних конфліктів і страх подальших атак з боку Росії.
- Відсутність гідної роботи та житла в Україні.
- Кращі можливості заробітку за кордоном.
- Впевненість, що життя за кордоном відкриває кращі перспективи для дітей.
- Наявність хворих у родині, для яких медичне страхування за кордоном є доступнішим.
- Побоювання осуду з боку тих, хто залишився в Україні.
- Труднощі з працевлаштуванням через тривалу перерву в кар'єрі.

Також існує ризик маргіналізації, оскільки після 2014 року спостерігалася неприязнь до внутрішніх переселенців, а сьогодні негативне ставлення до мігрантів може підживлюватися ворожою пропагандою в соціальних мережах. Ці фактори можуть впливати на рішення людей щодо повернення додому.

Оцінюючи можливості повернення українських воєнних мігрантів, важливо враховувати різницю в сприйнятті ситуації між тими, хто залишився в Україні, та тими, хто виїхав. У мігрантів часто немає доступу до достовірної інформації про безпеку в Україні, руйнування та втрати серед цивільного населення. Вони здебільшого покладаються на новини та соціальні мережі, які можуть подати ситуацію в спотвореному вигляді, зосереджуючи увагу на негативних аспектах, таких як загибель людей і знищення будівель.

Це призводить до того, що багато мігрантів вважають повернення в Україні небезпечним, навіть у відносно безпечні міста, такі як Львів чи Тернопіль. Різниця в оцінках ситуації може викликати різні думки щодо можливих дій, які повинні вжити центральні та місцеві органи влади, бізнес і громади.

Також варто зазначити, що руйнування інфраструктури та бізнесу в Україні мають значні територіальні відмінності. Наприклад, існують зони, де жити майже неможливо через близькість до окупованих територій або районів активних бойових дій. Це включає зони в 5 км, 30 км і 100 км від лінії фронту, де ситуація з безпекою значно відрізняється.

Протягом тривалого часу, а особливо з початку війни, зовнішня міграція стала важливим фактором, що впливає на демографічні зміни та пропозицію робочої сили в Україні. Її розвиток у воєнний і післявоєнний періоди є критично важливим для відновлення країни.

Основними чинниками, які вплинуть на майбутнє міграції, є тривалість бойових дій, економічна ситуація в Україні після перемоги, а також стан воєнних мігрантів у країнах, де вони перебувають. Важливо враховувати, що відповіді мігрантів на запитання можуть змінюватися, і їхня справжня позиція може не збігатися з тим, що вони висловлюють у соціально чутливих питаннях, таких як повернення додому.

Для кращого розуміння майбутньої поведінки мігрантів необхідно використовувати не лише дані опитувань, але й експертні оцінки. Важливо

також враховувати різницю в поглядах людей, які живуть в Україні, і тих, хто за кордоном.

Держава та суспільство мають обмежені можливості для стимулювання повернення мігрантів і запобігання новим хвилям виїзду. Ментальний вплив через дії влади, підприємців та громадянського суспільства відіграє важливу роль. Також потрібно протидіяти дезінформації та поширювати правдиву інформацію про ставлення до мігрантів в Україні.

Крім того, державна політика має враховувати різні економічні та соціальні умови в різних регіонах країни, оскільки це вплине на ефективність заходів щодо повернення мігрантів [22].

Таким чином, для ефективного аналізу міграції необхідно враховувати різноманітність її форм, складності у збиранні даних та різні методи оцінки. Це дозволить точніше зрозуміти динаміку міграційних процесів.

1.2. Суб'єктивне благополуччя як наукове поняття та соціальний феномен: аналіз індикаторів виміру.

Визначити поняття суб'єктивного благополуччя непросто, оскільки воно пов'язане з особистими відчуттями, які можуть відрізнятися в різних людей.

Суб'єктивне благополуччя – це поняття, яке має багато нюансів. Його можна визначити як приємний стан, що виникає внаслідок задоволення фізичних і душевних потреб, а також матеріального комфорту. Це поєднання фізичних, психологічних та матеріальних аспектів. Проте важливо зрозуміти, як ми відчуваємо благополуччя і чим воно відрізняється від таких понять, як "щастя" чи "задоволення". Чи є благополуччя стабільним станом або швидкоплинним відчуттям? Дослідження благополуччя можуть проводитися з різних перспектив: індивідуальної чи колективної, мікро- або макрорівня. Також важливо розглянути, чи є благополуччя об'єктивним показником (зокрема, умови життя, здоров'я) чи суб'єктивним (відчуття щастя). І нарешті, варто подумати, як благополуччя пов'язане з відчуттям соціальної справедливості.

Порівнювати себе з іншими – це природна людська риса, але вона також залежить від культури. Дослідження показують, що коли люди відчують соціальну справедливість і їхні прагнення поважають, вони зазвичай щасливіші. Навпаки, відчуття соціальної несправедливості та депривації (стан, коли людина довго або повністю позбавлена можливості задоволення важливих потреб, таких як фізичні, емоційні або соціальні, що може негативно вплинути на її життя та психічне здоров'я) [29] призводять до зниження благополуччя. Тому важливо не лише зосереджуватися на об'єктивних аспектах благополуччя, але й враховувати почуття соціальної справедливості та особисті порівняння, які важко виміряти кількісно [53].

У сучасній науці поняття благополуччя постійно розвивається. Дослідники активно вивчають, які чинники впливають на благополуччя, а також уточнюють, з яких складових воно складається. Серед цих чинників можна виділити соціальні відносини, генетичні особливості, матеріальний статок, задоволеність потребами, наявність цілей у житті, фізичну активність і прийняття себе як особистості.

Крім поняття "благополуччя", у науковій літературі використовують й інші пов'язані поняття, такі як "щастя", "психічне здоров'я", "задоволеність життям", "якість життя" та "психологічне благополуччя". Це різноманіття термінів свідчить про великий інтерес до вивчення благополуччя, але водночас створює певну плутанину в термінології. Тому важливо чітко визначати різні поняття та розробляти універсальну термінологію.

Пошук нових підходів до вивчення благополуччя, а також визначення його джерел і детермінант може стати основою для створення нових методів діагностики та навчання людей, як жити повноцінно. Це підкреслює значення вивчення благополуччя для покращення якості життя та психологічного здоров'я людей.

Таким чином, дослідження благополуччя є актуальним і важливим напрямком в різних науках, в тому числі і в соціології, що дозволяє зрозуміти, як досягати щастя та задоволення в житті.

Серед відомих дослідників, які працюють у цій сфері, можна згадати К. Ріфф [46], який виділяє гедоністичні та евдемоністичні концепції благополуччя, а також Е. Дінера [8], який розробив трикомпонентну модель суб'єктивного благополуччя, що включає задоволеність життям, співвідношення негативних і позитивних емоцій. Інші дослідники також пропонують свої концепції, що поєднують різні аспекти благополуччя.

Таким чином, для кращого розуміння благополуччя необхідно провести детальний аналіз існуючих підходів і концепцій, щоб з'ясувати, як вони взаємодіють між собою та які нові методи можна розробити для покращення. У сучасному дослідженні благополуччя важливо розуміти, що суб'єктивні та об'єктивні оцінки можуть не співпадати. Наприклад, уявлення людини про якість своїх стосунків може змінюватись в залежності від багатьох чинників: емоційного стану, самооцінки, рівня емпатії та інших стереотипів.

Це підкреслює, що питання співвідношення термінів «психологічне благополуччя» та «суб'єктивне благополуччя» залишається відкритим.

З теоретичного аналізу видно, що суб'єктивне благополуччя відображає особистісні оцінки, тоді як психологічне благополуччя стосується усвідомлених і неусвідомлених потенцій людини, які допомагають їй вести повноцінне життя та справлятися з труднощами. Психологічне благополуччя можна визначити як оптимальний стан функціонування особистості, де суб'єктивна оцінка є лише одним з вимірів.

Необхідно враховувати як суб'єктивні, так і об'єктивні оцінки благополуччя для отримання повної картини. Суб'єктивне благополуччя можна вважати складовою частиною психологічного благополуччя, оскільки воно відображає позицію особистості щодо оцінки різних аспектів свого життя.

Термінології, такі як задоволеність життям, щастя та якість життя, також залежать від суб'єктивних оцінок, отже, їх можна вважати частинами суб'єктивного благополуччя.

В останні роки спостерігається зростання інтересу до теми благополуччя, а також зміни в розумінні його змісту та структури. Проблема визначення благополуччя ще не вирішена, і продовжується пошук адекватних моделей. Важливими напрямками для подальшого дослідження є вивчення структурних особливостей сучасних моделей благополуччя та розробка нових інструментів для їх діагностики і впливу.

Таким чином, подальші дослідження можуть зосередитися на створенні власної емпіричної моделі, яка допоможе краще зрозуміти благополуччя та його компоненти [25].

Одним із ключових аспектів аналізу суб'єктивного благополуччя є визначення чинників, які на нього впливають. За результатами багаторічних досліджень розрізняють зовнішні (об'єктивні) чинники, такі як соціальні, матеріальні та фізичні умови, економічні ресурси й політичні свободи, рівень доходів а також соціальні взаємини, робота, дозвілля тощо. Водночас важливими є й внутрішні (суб'єктивні) чинники, до яких належать екстраверсія, нейротизм, відкритість до нового досвіду, впевненість у собі, внутрішній контроль, висока самооцінка, оптимізм, довірливість, самоусвідомлення, залученість, відповідальність та зрозумілість та інші.

Також дослідження показують, що соціальне порівняння є важливим соціально-психологічним чинником суб'єктивного благополуччя. Т. Данильченко [9] підкреслює, що відчуття благополуччя формується на основі порівняння власного життя з суб'єктивними нормами, еталонами та ідеалами. Соціальне порівняння також пов'язане з наявністю "значущого іншого", тобто референтної групи, до якої людина себе відносить. Стандарти, за якими відбувається порівняння, відображають соціальні та культурні цінності суспільства або соціальних груп, з якими особа ідентифікує себе.

Результати досліджень свідчать про те, що часте порівняння себе з іншими може знижувати рівень суб'єктивного благополуччя. Таким чином, чинники, які впливають на суб'єктивне благополуччя, охоплюють широкий спектр явищ, що відображають потреби, інтереси та установки особистості

щодо покращення власного стану і відчуття щастя. Ресурси психологічного благополуччя включають життєві опори, які допомагають людині задовольняти основні потреби: виживання, фізичний комфорт, безпеку, соціальну залученість, повагу з боку оточення та самореалізацію. Ці ресурси сприяють підтримці психологічного благополуччя навіть в умовах несприятливої об'єктивної ситуації, дозволяючи людині ефективно діяти в складних умовах [20].

Ставлення людини до навколишнього світу та до себе можна розглядати на двох рівнях: емоційному та когнітивному. Представники гедоністичного підходу вважають, що для відчуття благополуччя важливі два основні аспекти. По-перше, людина повинна переживати позитивні емоції у своєму житті, тобто відчувати більше радості і менше негативу. Це означає, що для благополуччя важливо мати позитивний емоційний досвід. По-друге, на основі цих переживань людина формує уявлення про своє життя і оцінює, наскільки воно відповідає її ідеалам. Цей когнітивний компонент пов'язаний із загальним задоволенням життям.

Кожен з цих компонентів залежить від багатьох чинників, таких як економічні, соціальні, фізичні та особистісні. Дослідник Е. Дінер [8] зазначає, що хоча на благополуччя впливають різні фактори, індивідуальні психологічні особливості людини забезпечують певний стабільний рівень задоволення життям, навіть якщо людина переживає зміни в різних сферах.

Також термін "суб'єктивне благополуччя" іноді ототожнюється із поняттям "щастя". За визначенням І.А. Гуляс [7], щастя — це емоційний стан, коли людина відчуває внутрішню задоволеність своїм існуванням і усвідомлює позитивність свого життя. Однак, важливо зазначити, що щастя не завжди асоціюється лише з емоціями. За результатами опитувань, лише частина людей пов'язує щастя з радістю, для інших це може бути відчуття задоволення. Тому доцільно розглядати щастя і суб'єктивне благополуччя як пов'язані, але не тотожні поняття. На відміну від суб'єктивного благополуччя,

щастя часто сприймається не як постійний стан, а як цінність, яка виникає внаслідок реалізації інших цінностей у житті.

У сучасній психології важливим аспектом є розуміння суб'єктивного благополуччя та його ролі в системі психологічного здоров'я особистості. Це питання має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки об'єктивні показники комфортного життя та суб'єктивне позитивне сприйняття власного буття є основою для психоконсультацій та психотерапії.

Суб'єктивне благополуччя можна розглядати як динамічну оцінку особистістю свого життя в цілому та окремих його аспектів, що формується на основі об'єктивних чинників, сприйнятих в контексті індивідуальних особливостей. Це поняття включає два основні компоненти: емоційний (баланс позитивних і негативних емоцій) та когнітивний (уявлення про своє життя і його відповідність ідеалу, що проявляється у задоволеності життям).

Суб'єктивне благополуччя є особистісною оцінкою якості різних аспектів життя, що проявляється в когнітивних і емоційних реакціях. Воно відрізняється від терміна "щастя", оскільки не несе філософського навантаження, а зосереджується на реальних аспектах оцінки життя. Психологічне благополуччя та психологічне здоров'я є тісно пов'язаними поняттями, де перше є суб'єктивною позицією особистості, а друге — об'єктивним проявом благополуччя.

Отже, суб'єктивне благополуччя може виступати як наслідок психологічного здоров'я, а також як один з його вимірів. Це підкреслює важливість розвитку особистісного потенціалу, що, в свою чергу, стимулює подальше зростання та розвиток особистості. Таким чином, аналіз суб'єктивного благополуччя є ключовим для розуміння психологічного здоров'я та його впливу на життя людини [6].

Розглянемо також поняття «суб'єктивне благополуччя» у взаємозв'язку з поняттям «соціальна нерівність», адже ці феномени суттєво впливають одне на одне. Люди часто оцінюють своє благополуччя в контексті соціальних порівнянь, особливо в ситуаціях, коли особа відчуває, що інші мають більші

можливості, ресурси, більш високий соціальний статус, що може знижувати самооцінку та відчуття щастя, що впливає на суб'єктивну оцінку власного благополуччя. Це, в свою чергу, може суттєво впливати на внутрішнє відчуття (не)справедливості.

Соціальні нерівності – це складний феномен, який має кілька аспектів. По-перше, це об'єктивна проблема, пов'язана з нерівним розподілом ресурсів у суспільстві, що впливає на можливості людей. Це означає, що соціологи можуть вимірювати, як різні ресурси доступні для людей.

По-друге, нерівності мають суб'єктивний аспект, який стосується того, як люди сприймають ці відмінності. Це сприйняття формується під впливом культурних і моральних цінностей, а також уявлень про справедливість. Коли люди відчують несправедливість, це може призвести до соціального напруження і протестів.

По-третє, соціальні нерівності є результатом активності людей, які роблять вибір в межах доступних можливостей.

Для вивчення соціальних нерівностей важливо враховувати три основні параметри:

- Ресурсні – матеріальні та нематеріальні ресурси, доступні для людей.
- Оціночні – як люди оцінюють свої можливості та справедливість доступу до ресурсів.
- Діяльнісні – установки людей на активність, що може підвищити їхні ресурси та задоволеність життям.

Ці параметри соціальних нерівностей можна розглядати як такі, що, в тому числі, визначають компоненти суб'єктивного благополуччя, а саме мова йде про оцінку доступності значущих ресурсів, їхньої якості, а також власних можливостей примножувати ці ресурси.

Суб'єктивне благополуччя особистості — це те, як людина оцінює якість свого життя, враховуючи емоції та умови життя. Це поняття пов'язане з такими термінами, як «щастя», «задоволеність життям» та «оптимізм». Сучасні

дослідники намагаються знайти баланс для щасливого життя в умовах, коли можливості самовираження обмежені. Проблема суб'єктивного благополуччя стає все більш актуальною, оскільки це єдина потреба, яка не завжди доступна людині [35].

Дослідження щастя розділяються на два основні підходи: гедоністичний, що акцентує увагу на задоволенні потреб, та евдемоністичний, що зосереджується на розвитку особистості. Відомою є концепція Е. Діннера, яка визначає щастя через задоволеність життям, позитивні емоції та відсутність негативних почуттів [45, стор.154-180].

Е. Діннер вважає, що суб'єктивне благополуччя є важливою частиною психологічного благополуччя. Людина може відчувати задоволення своїм життям і місцем у суспільстві, а також бути психологічно здоровою, якщо вона усвідомлює і переживає своє благополуччя. Така людина формує власне уявлення про реальність і свої потреби, а також може контролювати їх, обираючи здоровий спосіб життя і підтримуючи соціальні зв'язки. Це, в свою чергу, допомагає створити здорове суспільство.

Це пов'язано з екзистенційно-феноменологічним підходом до вивчення особистості. Суб'єктивне благополуччя має складну структуру і впливає на різні аспекти психічного стану людини. Це впливає на те, як людина діє і взаємодіє з іншими. Психологічне благополуччя не лише впливає на окрему людину, але й відображається на загальному настрої в суспільстві, що, в свою чергу, формує стосунки, культурні цінності та уподобання [16].

Дослідження американського психолога Керол Ріфф значно вплинуло на наше розуміння психологічного благополуччя. Вона визначає його як суб'єктивне відчуття власного функціонування, що відображає потенціал людини. В основі її роботи лежить аналіз ідей таких відомих психологів, як К. Юнг, Е. Еріксон, А. Маслоу та К. Роджерс, з фокусом на позитивних аспектах функціонування особистості.

Керол Ріфф виділила шість основних складових психологічного благополуччя:

Самоприйняття - позитивне ставлення до себе та свого минулого.

Позитивні відносини - стосунки з іншими, засновані на довірі та підтримці.

Компетентність - здатність справлятися з повсякденними вимогами.

Життєві цілі - наявність цілей і занять, які надають сенс життю.

Особистісний ріст - відчуття безперервного розвитку та самореалізації.

Автономність - здатність жити відповідно до власних переконань.

Керол Ріфф також розробила методику для діагностики психологічного благополуччя, яка включає 196 тверджень, що оцінюють ці шість компонентів. Пілотне дослідження підтвердило надійність цієї методики, і вона стала популярною серед дослідників у цій галузі. У 1995 році К. Ріфф і К. Кейз опублікували спрощену версію опитування, що містила 18 запитань. Це опитування використовувалося в національних дослідженнях і охоплювало тисячі американців. Оскільки запитання для цієї версії обиралися для того, щоб максимально охопити всі аспекти психологічного благополуччя [11].

Дослідження також вказують на генетичну складову щастя, проте важливою є і соціально-культурна середина. Виховання щасливих дітей передбачає розвиток їхньої емоційної грамотності, самопізнання та адаптації до навколишнього середовища. Основні принципи взаємодії дітей з інформаційним середовищем включають інформаційну гігієну, творчість та критичність. Це допоможе дітям робити усвідомлені вибори і формувати позитивне ставлення до життя.

Феномен щастя досліджувався з 1987 року, коли Майкл Аргайл опублікував свою роботу «Психологія щастя». Щастя визначалось частіше за все як загальне задоволення життям та наявність позитивних емоцій. Важливість застосування цього поняття визначалось тим, що воно впливає на сприйняття світу, цінності та цілі людини. Починаючи з кінця XX століття, акцент став робитися на духовному та культурному збагаченні замість споживання. У 2006 році ООН ввела Індекс щастя, що підтвердило зростаючу значущість цієї категорії в соціально-політичному контексті [40], [52].

Дослідники пропонують різні моделі досягнення щастя, але всі вони підкреслюють важливість активної позиції людини у формуванні власного щастя. Постає питання, чи можна навчити людей бути щасливими з дитинства. Відомо, що щастя має генетичну складову, але соціально-культурне середовище також відіграє важливу роль. Дітей можна навчати щастю через самопізнання, підвищення емоційної грамотності та розвиток оптимізму.

Важливо адаптувати дітей до навколишнього середовища, забезпечуючи їх правилами безпечного життя. Основні принципи взаємодії з інформаційним середовищем включають інформаційну гігієну, критичне мислення та приклад дорослих. Діти потребують підтримки у виборі інформації, оскільки не завжди можуть самостійно обмежити своє інформаційне споживання.

Розуміння щастя та його складових тісно пов'язане з концепцією суб'єктивного благополуччя. Суб'єктивне благополуччя — це те, як людина оцінює своє життя, своє щастя і задоволеність. Виокремлення різних ознак щастя може допомогти у вимірюванні суб'єктивного благополуччя, оскільки це дозволяє створити більш точні інструменти для оцінки, які враховують індивідуальні особливості кожної людини. Таким чином, ми можемо краще зрозуміти, що робить людей щасливими, і як це впливає на їхнє загальне благополуччя.

«Носієм щастя виступає тільки особистість. Я не погоджуюсь із твердженням про те, що існує всезагальне щастя як загальна задоволеність тим чи іншим устроєм, тим чи іншим екологічним станом, тими чи іншими соціальними інституціями. Щастя – це те, що належить кожній окремій людині. Тому, коли ми говоримо про щастя і сучасне суспільство, то маємо говорити про чинники, які складають щастя окремої особи, які еволюціонують і які сприяють добробуту, задоволенню, відчуттю, що ти потрібен цьому суспільству і робиш свій внесок у це суспільство.» [Цитата, 45, с. 157].

Для досягнення щастя необхідні чотири основні компоненти: [45, с. 157, 175].

Фізичне здоров'я - важливість підтримки здорового способу життя.

Інтелектуальний потенціал - розвиток мислення та творчості.

Злагода з собою та оточуючими - гармонійні стосунки з іншими людьми.

Культурно-історичний контекст - середовище, в якому живе людина.

Цивілізаційні процеси змінюються, переходячи від адміністративних систем до особистісно-орієнтованих підходів у державному управлінні, освіті та медицині. Важливо, щоб освітня система враховувала індивідуальні особливості кожної людини, її потенціал і задатки. Це допоможе створити умови для розвитку особистості, що, в свою чергу, сприятиме досягненню щастя.

Таким чином, щастя є не лише особистим досягненням, а й результатом гармонійної взаємодії з суспільством, що враховує потреби та можливості кожної людини [45, с.154-180].

В практичній частині даної роботи ми використовуємо методику Керол Ріфф для оцінювання суб'єктивного благополуччя. Ця методика охоплює шість основних складових благополуччя, що є актуальним для застосування і по відношенню до дитячої аудиторії, такі компоненти як самоприйняття, позитивні відносини, компетентність, життєві цілі, особистісний ріст, автономність – дозволять оцінити стан дитини.

Ця методика адаптована для роботи з дітьми різного віку та з різними життєвими обставинами. Це важливо, тому що вимушена міграція може впливати на стан дітей по різному, залежно від віку та особистісних якостей.

Також ця методика робить акцент на позитивних аспектах особистості, що дозволяє не тільки виявити проблеми, а також зосередитися на ресурсах та потенціалі дітей для відновлення психологічного стану.

Також це дозволить оцінити, як діти сприймають своє життя, як вимушена міграція вплинула на їхнє сприйняття життя в нових умовах та рівень їх задоволеності життям.

Отже, використання методики Керол Ріфф, яка має наукову підтримку та була перевірена в різних дослідженнях [10], що підтверджує її надійність,

допоможе зрозуміти вплив вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя українських дітей.

1.3. Теорії суб'єктивного благополуччя дітей в нових соціокультурних умовах: аналіз основних чинників.

Дитинство, незважаючи на його важливість у житті людини, почали досліджувати лише в XVII столітті. Ставлення суспільства до дітей і розуміння значення дитинства змінювалося в різні історичні періоди. Особливості дорослішання дітей залежать як від біологічних чинників, так і від рівня культури суспільства, причому культурний аспект є вирішальним. Наприклад, незважаючи на те, що біологічна структура дітей залишалася схожою, рівень їхнього психічного розвитку змінювався залежно від епохи. Вікові межі дитинства також змінюються з часом. Тому, щоб зрозуміти, як діти дорослішають, потрібно враховувати розвиток суспільства, оскільки визначення дитинства залежить від матеріальної та духовної культури.

У сучасному контексті питання безпеки дітей, що є основою їхнього благополуччя, стає одним з ключових напрямків соціології дитинства. Дитинство пов'язане з певним соціальним статусом, правами та обов'язками, а також з можливостями діяльності, які надає суспільство. Традиційно діти розглядалися як основа майбутніх поколінь, але зараз важливо аналізувати дитинство як окреме соціальне явище, яке заслуговує на увагу не лише з позиції їхньої функції в суспільстві, а й з огляду на їхнє суб'єктивне благополуччя.

Вивчення дитинства в сучасному суспільстві стає дедалі складнішим через зміни, що відбуваються в соціальному контексті. Суб'єктивне благополуччя дітей, їхні емоційні та психологічні потреби, а також умови, які забезпечують їхній розвиток, набувають особливого значення в рамках соціології дитинства. Це дозволяє не лише зрозуміти, як діти дорослішають, але й як суспільство може підтримувати їх у цьому процесі, створюючи сприятливі умови для розвитку.

Одним з важливих досягнень у цій сфері стало виникнення соціології дитинства наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття. Хоча соціологи завжди цікавилися проблемами дитинства, ці питання часто розглядалися в контексті виховання або сімейних відносин, а специфічні труднощі, з якими стикаються діти, залишалися поза увагою.

Ключовим моментом у створенні нової парадигми вивчення дитинства став міжнародний проект «Дитинство як соціальне явище», який очолював соціолог Єнс Квортруп. Результатом цього проекту стала монографія «Про зміни дітей та дитинства», яка підкреслила необхідність наукового вивчення дітей як соціально-демографічної групи.

У рамках цього проекту акцент було зроблено на соціально-економічних, демографічних та політичних проблемах, пов'язаних із дитинством. Дослідники намагалися проаналізувати місце дітей у соціальній структурі та взаєминах між поколіннями.

Сьогодні важливим фактором, що впливає на розвиток дітей, є зміна їхнього життєвого простору, починаючи з раннього віку. Впровадження нових інформаційних систем створює численні проблеми, які впливають на розвиток дітей. Сучасні електронні комунікаційні системи формують нову реальність, що змінює соціографію дитинства, їхнє положення в родині та форми діяльності, такі як навчання, робота та дозвілля [18].

Соціологи з різних напрямків продовжують вивчати дітей і дитинство, спираючись на свої теоретичні позиції. Однак, у відповідь на сучасні процеси в інтелектуальних та активістських колах, з'явилися спільні риси нових підходів у соціології, які одночасно аналізують поведінку дітей у суспільстві та їхнє місце в соціальній структурі.

Елісон Джеймс та Алан Праут виділяють кілька ключових аспектів нової парадигми соціології дитинства, які об'єднують різні школи, вже починаючи з кінця 1970-х – початку 1980-х років:

- Дитинство як соціальний конструкт: біологічна незрілість дітей є універсальною, але досвід, який вони отримують, залежить від

культурних і структурних особливостей суспільства, в якому діти живуть.

- Комплексний підхід: дитинство не можна відокремити від інших соціальних факторів, таких як гендер, клас чи етнічність. Його слід вивчати в контексті соціального середовища.
- Окремий аналіз дитячих стосунків: дитячі відносини та культура заслуговують на окреме дослідження, а не лише крізь призму дорослішання або з точки зору дорослих.
- Діти як активні агенти: Діти активно формують своє життя і впливають на однолітків та дорослих, що, в свою чергу, впливає на суспільство.
- Пріоритетність етнографії як методу дослідження: етнографічні дослідження важливі для вивчення дитинства, оскільки дозволяють дітям висловлювати свої думки з урахуванням їх віку та особливостей, а також досліджувати ролі, які вони відіграють.

У другій половині XX століття наукове співтовариство в соціальних науках поступово змінило своє ставлення до дітей і дитинства: від погляду, що діти – це майбутні дорослі, яких потрібно соціалізувати, до розуміння дітей як самостійних акторів із власною культурою, що заслуговує на дослідження [31]. В Україні вік молоді починається з 18 років, і тому ми вважаємо дитинством період дитинства з 0 до 18 років [12]. Дитинство як особлива соціально-демографічна група визначається не лише віком, а й місцем у соціальній структурі суспільства та особливостями соціального розвитку. Основні характеристики дитинства включають анатомічні, фізіологічні, психологічні та соціальні аспекти. Другорядні характеристики можуть включати місце проживання, участь у суспільно корисній діяльності та цінності. Життя дитини можна поділити на кілька основних періодів, виходячи з концепції психологічного віку, яка описує стадії розвитку дитини [30].

Тематика суб'єктивного благополуччя в рамках соціології дитинства набуває все більшого значення з кількох причин.

Зміна соціального контексту: Сучасне суспільство стикається з численними викликами, такими як глобалізація, технологічні зміни, економічні кризи та соціальні нерівності. Це впливає на умови життя дітей і їхнє сприйняття світу, що робить важливим вивчення їхнього суб'єктивного благополуччя.

Індивідуалізація досвіду: У сучасному світі кожна дитина має унікальний досвід, який формується під впливом різних факторів, таких як сімейне середовище, культура, освіта та соціальні мережі. Вивчення суб'єктивного благополуччя дозволяє зрозуміти, як діти сприймають своє життя, що для них важливо і які фактори впливають на їхнє відчуття щастя.

Акцент на голос дітей: Сучасна соціологія все більше фокусується на участі дітей у процесах, що їх стосуються. Вивчення суб'єктивного благополуччя дозволяє дітям висловлювати свої думки та почуття, що сприяє їхньому розвитку як активних громадян.

Соціальні зміни та нові виклики: Сучасні діти стикаються з новими викликами, такими як кібербулінг, соціальна ізоляція та тиск з боку однолітків. Вивчення їхнього суб'єктивного благополуччя може допомогти виявити ці проблеми і знайти ефективні рішення.

Політичні та соціальні рішення: Розуміння суб'єктивного благополуччя дітей може вплинути на політику в сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, адже благополуччя дітей є важливим показником розвитку суспільства в цілому.

У дослідженнях дитинства, зокрема у працях М. Мід і Б. Маліновського, підкреслюється важливість соціально-культурних факторів у процесі дорослішання. М. Мід стверджує, що всі діти народжуються з певними біологічними задатками, але кожна культура використовує їх по-своєму. Вона виділяє три типи культур, які відрізняються міжпоколінними стосунками.

Ця теорія важлива для розуміння стосунків між дорослими та дітьми в сучасному світі. У постфігуративній культурі молоді люди орієнтуються на традиції та досвід попередніх поколінь. У кофігуративній культурі цінності зосереджені на сучасності, а діти більше взаємодіють з однолітками. Префігуративна культура, в якій ми живемо зараз, характеризується швидкими змінами, що робить всіх людей — і дорослих, і дітей — активними творцями свого життя, де різні покоління стають партнерами [2].

Забезпечення прав дітей і їхнє благополуччя є важливим пріоритетом для всіх цивілізованих країн. Основними чинниками, які об'єднують зусилля держави та суспільства, є виховання конкурентоспроможної особистості, здатної до творчого мислення та самостійного навчання. Діти повинні вміти реалізувати свій потенціал у змінюваному світі, протистояти тиску, розпізнавати небезпеки, адаптуватися до соціальних умов, зберігаючи при цьому свою індивідуальність.

Благополуччя дитини визначається її задоволеністю потребами, правами та успіхами. У стані благополуччя дитина може досягати своїх навчальних і життєвих цілей, виконувати обов'язки, долати труднощі та отримувати визнання в колективі.

Благополуччя дитини складається з кількох аспектів:

1. **Духовно-моральне благополуччя:** це задоволення потреби в духовній культурі, усвідомлення важливих цінностей та особистісна успішність.
2. **Психічне благополуччя:** це задоволення потреби в інтелектуальному і емоційному розвитку, відчуття цілісності та внутрішньої рівноваги.
3. **Фізичне благополуччя:** це потреба в правильному харчуванні, відпочинку та фізичній активності, що забезпечує хороше самопочуття.
4. **Соціальне благополуччя:** це задоволення потреби у спілкуванні, соціальних зв'язках та комфорті в соціальному середовищі [28, с.47].

Усі ці аспекти разом формують цілісне благополуччя дитини, яке включає моральну вихованість, інтелектуальну гнучкість, емоційну стійкість, фізичне здоров'я, участь у суспільному житті та соціальну захищеність. Таким чином, забезпечення благополуччя дітей є ключовим завданням для розвитку суспільства. Для досягнення суб'єктивного благополуччя дитині потрібно:

- Відчувати любов і емоційне тепло від батьків або інших значущих людей у її житті. Важливо, щоб ця турбота була постійною.
- Мати позитивне спілкування і стабільні довірливі стосунки з родичами, друзями та іншими важливими людьми.
- Отримувати повноцінне харчування, мати можливість відпочивати, займатися фізичною активністю та отримувати медичну допомогу за потреби.
- Формувати духовно-моральні цінності, розвивати соціальні навички та вміння адаптуватися до змін у житті.
- Усвідомлювати себе як особистість, вміти презентувати себе іншим, навчатися самостійно та реалізовувати себе в різних сферах.
- Мати можливість висловлювати свої думки та приймати рішення.

Для забезпечення цілісного благополуччя дитини важливо, щоб була налагоджена партнерська взаємодія між дитиною, її батьками, родичами, фахівцями соціальної сфери та іншими важливими людьми, які опікуються дитиною.

Безпека дитини є основною умовою її благополуччя. Поняття "благополуччя дитини" та "безпека дитини" тісно пов'язані. Гарантованість безпеки є базовою умовою для задоволення психологічних і соціальних потреб дитини. Відчуття безпеки дає дитині стабільність і впевненість, дозволяє прогнозувати події, які можуть статися в майбутньому, і контролювати певні обставини.

Безпеку можна розглядати з двох точок зору: об'єктивної та суб'єктивної. Об'єктивна безпека стосується реальних загроз, а суб'єктивна – усвідомлення дитиною цих загроз і можливості їм протидіяти. Проте, діти не завжди усвідомлюють важливість безпечної поведінки для свого розвитку. Це може

призводити до зухвалих дій, неповаги до старших, вандалізму, байдужості до тих, хто потребує допомоги, а також до шкідливих звичок, таких як куріння, вживання наркотиків чи залежність від комп'ютерних ігор. Такі дії знижують здатність дитини протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам [28].

В цій роботі для дослідження впливу війни на благополуччя дітей доцільно звернути увагу на теорію екологічних систем, розроблену американським вченим Урі Бронфенбреннером. Ця теорія допомагає зрозуміти, як різні рівні соціального середовища впливають на дитину, її соціалізацію. Вона описує, як різні взаємодіючі системи, починаючи від мікросистеми — це найближче оточення дитини, сім'я та друзі, а далі школа, групи однолітків, до макросистеми - громада, місто і суспільство в цілому впливають на соціалізацію дитини, формують в неї відчуття безпеки.

Війна руйнує зв'язки між зазначеними системами, і виникає питання, як можна відновити функціональність або зберегти ці системи в умовах, коли багато дітей стають вимушеними мігрантами або залишаються на окупованих територіях. Теорія екологічних систем показує, як зміни в одній зоні можуть вплинути на інші, які можуть компенсувати недоліки, що виникають через руйнування. Одним із припущень нашої роботи є те, що в умовах надзвичайності мікрорівень, в першу чергу сім'я та школа, може відігравати вирішальну роль у збереженні соціалізації дітей або, навпаки, суттєвим чином перешкоджати цьому. Цей аспект є дуже цікавим для дослідження.

Звернемося більш детально до головних ідей теорії екологічних систем. Вперше теорія екологічних систем була представлена в 1979 році в книзі “Екологія людського розвитку” [51]. Ця теорія описує, як різні фактори впливають на соціалізацію особистості через взаємодію з її соціальним оточенням. Бронфенбреннер вважає, що оскільки середовище постійно змінюється, процес соціалізації ніколи не зупиняється. Особистість активно змінює своє оточення, а воно, в свою чергу, впливає на неї.

Соціальне середовище складається з чотирьох рівнів:

- Мікросистема - це найближче оточення людини, наприклад, сім'я, друзі та школа.
- Мезосистема - це зв'язки між різними частинами мікросистеми, наприклад, взаємодія між родиною та школою.
- Екзосистема - це елементи оточення, з якими особистість не взаємодіє безпосередньо, але які все ж таки впливають на неї, наприклад, місцеві організації або медичні установи.
- Макросистема - це культурні норми та цінності суспільства, які формують зовнішнє середовище особистості.

Ці рівні взаємопов'язані і впливають один на одного. Наприклад, цінності суспільства (макросистема) впливають на безпосереднє оточення особистості (мікросистема), формуючи її внутрішні психологічні характеристики. Таким чином, соціалізація особистості є складним і багаторівневим процесом, в якому беруть участь різні соціальні фактори [36].

Таким чином, у рамках цього дослідження доцільним є виявити механізми, які сприятимуть оптимізації процесу соціалізації дітей у надзвичайних умовах, що обумовлені руйнівним впливом війни. Також будуть розглянуті можливі стратегії підтримки та відновлення цих екологічних систем для забезпечення безпеки та розвитку дітей у кризових ситуаціях.

На міжнародному рівні важливим інститутом забезпечення підтримки та відновлення цих екологічних систем для безпеки та розвитку дітей у кризових ситуаціях є ЮНІСЕФ.

ЮНІСЕФ (Дитячий фонд ООН) був створений 11 грудня 1946 року для допомоги дітям у кризових ситуаціях. Спочатку фонд підтримували 46 країн, а з 1953 року він став постійною організацією ООН.

ЮНІСЕФ працює над забезпеченням прав дітей, що відображено в Цілях сталого розвитку. Основні напрямки роботи фонду включають підтримку дітей у збройних конфліктах, надзвичайних ситуаціях, боротьбу з бідністю та забезпечення доступу до освіти та медичної допомоги.

ЮНІСЕФ також займається проблемами, пов'язаними з міграцією та кризою біженців, особливо з 2016 року. У своїй діяльності фонд дотримується принципу недискримінації, забезпечуючи допомогу всім дітям незалежно від їхнього походження. Основні сфери діяльності ЮНІСЕФ включають психічне та фізичне здоров'я, освіту, захист прав дітей та безпеку в умовах надзвичайних ситуацій.

З моменту свого створення ЮНІСЕФ прагне забезпечити здорове та безпечне дитинство для всіх дітей. Важливими документами, які регулюють діяльність фонду, є Декларація прав дитини (1959) та Конвенція про права дитини (1989), які підкреслюють необхідність спеціального захисту дітей, особливо в кризових ситуаціях [43], [48].

«Усі діти мають право виживати, процвітати та реалізовувати свій потенціал - на користь кращого світу» [цитата UNICEF,49].

Захист дітей у надзвичайних ситуаціях означає реагування на насильство, жорстоке поводження та експлуатацію дітей, особливо під час криз, викликаних природними катастрофами або війнами. Ці ситуації можуть тривати довго після закінчення кризи, тому важливо вживати заходів для захисту дітей у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Основні ризики для дітей під час надзвичайних ситуацій можна виділити наступні.

Травми та загрози для здоров'я. Діти можуть отримати серйозні травми або стати інвалідами через насильство або природні катастрофи. Якщо їм не надати своєчасну медичну допомогу, наслідки можуть бути серйозними.

Фізичне насильство. У конфліктах діти можуть стати жертвами вбивств, тортур або викрадень. В умовах кризи сім'ї часто не можуть захистити дітей, що призводить до зловживань і насильства.

Сексуальне насильство. У хаосі після криз діти особливо вразливі до сексуального насильства та експлуатації. Це може мати серйозні наслідки для їхнього фізичного та психічного здоров'я.

Діти без супроводу. Через конфлікти або катастрофи діти можуть втратити батьків або бути розлученими з ними. Такі діти стають особливо вразливими до експлуатації та торгівлі людьми.

Психосоціальний стрес. Стрес від криз може викликати проблеми зі сном, тривогу та посттравматичний стресовий розлад.

Вербування в збройні сили. Дітей примусово залучають до військових конфліктів, де вони зазнають насильства та експлуатації.

Дитяча праця. У кризах діти стають жертвами жорстоких форм праці, включаючи примусову та небезпечну роботу.

Контакт із системою правосуддя. Діти можуть бути арештовані, піддані жорстокому поводженню чи залучені до злочинних груп під час криз.

Захист дітей і забезпечення їхніх прав під час надзвичайних ситуацій продовжує бути актуальним питанням на міжнародному рівні [50].

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини одразу після проголошення незалежності в 1991 році. З того часу країна досягла значних успіхів у покращенні добробуту дітей, зокрема, зросла тривалість життя, знизилася смертність серед дітей, а також покращився доступ до освіти. Було ухвалено законодавство, яке захищає права дітей і бореться з насильством.

Проте війна негативно вплинула на ці досягнення. Багато дітей загинули, зазнали каліцтв, а їхнє життя змінилося через руйнування житла, шкіл та лікарень. Спільний план ЮНІСЕФ та уряду України на 2025–2029 роки спрямований на створення безпечного середовища для дітей, з особливою увагою до найуразливіших груп.

Маніфест «Захистити права й інтереси» визначає ключові дії для покращення життя дітей через гуманітарну допомогу та відновлення. ЮНІСЕФ закликає всіх партнерів до активних дій, щоб права дітей завжди були в пріоритеті, що стане важливим внеском у майбутнє країни.

ЮНІСЕФ також працює над забезпеченням прав дітей в усіх гуманітарних зусиллях та реформуванні, що відповідає європейським

стандартам. Необхідно терміново вжити заходів для подолання наслідків війни та забезпечення комплексних послуг для дітей і їхніх сімей [48].

У сучасному світі, під впливом глобалізації, діти та дорослі все більше взаємодіють між собою, переймаючи один в одного різні аспекти культури.

Діти в Україні стають космополітами: вони вивчають іноземні мови, подорожують, спілкуються з однолітками з інших країн і активно користуються онлайн-ресурсами. Це створює нові можливості для їхнього розвитку, проте важливо також навчати дітей критично мислити і розуміти інформацію, яку вони отримують.

Таким чином, для забезпечення суб'єктивного благополуччя дітей в нових соціо-культурних умовах необхідно підтримувати їх у розвитку важливих навичок, які допоможуть їм адаптуватися до швидко змінюваного світу [32].

Висновки до розділу 1

У цьому розділі було здійснено теоретичний аналіз впливу вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя дітей, розглянуто ключові аспекти цього складного соціального явища. Міграція, що відбувається як на національному, так і на міжнародному рівнях, виявляє свою різноманітність та складність. Мікроекономічний підхід до формування міграційної політики підкреслює, що міграційні потоки є результатом індивідуальних рішень, що можуть бути суттєво зумовлені соціально-економічними умовами, зокрема, війною, як це продемонструвало повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що викликало значний наплив біженців та серйозні економічні наслідки для країни.

Демографічні зміни серед мігрантів, зокрема зростання частки жінок і дітей, мають вагомий вплив на специфіку їхньої соціальної адаптації. При цьому важливими є соціально-культурні аспекти сприйняття мігрантів, адже негативні стереотипи щодо мігрантів можуть впливати на їхнє бажання повернутися додому. Тож комплексний підхід до вивчення міграції має враховувати соціально-економічні, культурні та психологічні фактори, що формують міграційну політику.

Суб'єктивне благополуччя дітей, яке охоплює фізичні, психологічні та матеріальні аспекти, залежить від соціальних зв'язків, у які вони залучені, а також від їхньої емоційної грамотності. Важливо з раннього віку звертати увагу на поняття щастя, адже це допомагає формувати позитивне ставлення до життя і підвищує стійкість дітей у складних ситуаціях.

Поняття "емоційний інтелект", яке тісно пов'язане з "соціальним інтелектом", було введено Дж. Мейєром і П. Селовесем і визначається як здатність розуміти та виражати свої емоції, а також розуміти емоції інших.

Емоційний інтелект складається з чотирьох основних компонентів:

1. сприйняття емоцій (здатність розпізнавати власні та чужі емоції);
2. використання емоцій (уміння застосовувати емоції для покращення мислення і прийняття рішень);
3. розуміння емоцій (аналіз причин та наслідків емоцій);
4. регулювання емоцій (контроль над власними емоціями та вплив на емоції інших).

Ці компоненти сприяють кращому управлінню емоціями, що позитивно впливає на життя та стосунки людей в різних життєвих умовах [21].

Розвиток дитини нерозривно пов'язаний із соціокультурними умовами, в яких вона перебуває. Основними чинниками, що впливають на благополуччя дітей, є забезпечення їхніх прав, виховання конкурентоспроможної особистості та можливість реалізації потенціалу в умовах змінюваного світу. Безпека дитини є критично важливою для її благополуччя, оскільки відчуття стабільності та впевненості дозволяє їй успішно долати труднощі.

Незважаючи на досягнення України у покращенні добробуту дітей, війна суттєво підриває ці результати, ставлячи під загрозу життя і здоров'я дітей. Спільні зусилля ЮНІСЕФ та українського уряду на 2025–2029 роки спрямовані на створення безпечного середовища для дітей, з особливою увагою до найбільш уразливих груп. Таким чином, теоретичний аналіз показує, що вимушена міграція має значний вплив на суб'єктивне

благополуччя дітей, і для його покращення необхідно враховувати комплекс різноманітних факторів.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ ВИМІР ВПЛИВУ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ НА СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ

Забезпечення мирного співіснування людей, а також захист миру і добробуту є ключовими завданнями будь-якої держави. У сучасному світі країни активно інвестують ресурси в створення та функціонування міжнародних організацій, які мають на меті запобігання збройним конфліктам, що призводять до масових порушень прав людини, зокрема прав дітей. Діти, як одна з найвразливіших категорій населення, потребують особливого захисту, адже під час збройних конфліктів вони страждають від порушення своїх прав у значно більшій мірі.

Особливу важливість в цей період мають соціологічні дослідження процесів міграції дітей оскільки міграція може мати глибокий вплив на їхнє життя, формування особистості, соціальні зв'язки та емоційний стан.

Наведемо декілька важливих аспектів з цього приводу - діти, які мігрують, часто стикаються з численними ризиками, такими як насильство, експлуатація, втрата зв'язків з родиною та культурною ідентичністю. Розуміння цих ризиків є критично важливим для розробки ефективних стратегій захисту. Соціологічні дослідження можуть сприяти підвищенню обізнаності про ці порушення та впливати на політику в сфері захисту прав дитини.

Міграційний досвід може ускладнити процес інтеграції дітей у нове середовище. Дослідження допомагає виявити бар'єри, з якими стикаються діти-мігранти, та фактори, що сприяють їхньому успішному включенню в нові соціальні контексти.

Міграція може мати серйозні наслідки для емоційного і психологічного стану дітей. Дослідження цих аспектів допомагає зрозуміти, як міграція впливає на суб'єктивне благополуччя дітей і які ресурси можуть підтримати їх у цей період.

Міграція часто призводить до розриву соціальних зв'язків. Вивчення того, як діти формують нові соціальні мережі та отримують підтримку в нових умовах, є важливим для їхнього розвитку та адаптації.

Процеси міграції можуть впливати на доступ дітей до освіти. Дослідження в цій сфері допомагає виявити проблеми та можливості для забезпечення рівного доступу до освітніх послуг.

Дослідження міграції дітей у соціології є необхідним для формулювання ефективних політик та програм, спрямованих на захист їхніх прав, підтримку їхнього благополуччя та інтеграцію в нові соціальні середовища.

У цьому розділі дипломної роботи буде досліджено наслідки вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя українських дітей, зокрема в умовах збройного конфлікту в Україні.

У теоретичному розділі ми розглянули, що таке "суб'єктивне благополуччя" і які його основні індикатори. Це включає такі показники, як:

1. **Задоволеність життям** – *самоприйняття та оцінка власного життя* - наскільки діти позитивно сприймають свою життєву ситуацію та відчують себе комфортно у власній шкірі.
2. **Реалізація** – *досягнення життєвих цілей та особистісного зростання* - можливість дітей реалізувати свої цілі, бажання та розвивати свої здібності.
3. **Якість життя у різних сферах** – *соціальні відносини та особистісна компетентність* - наскільки діти відчують себе комфортно у всіх аспектах свого життя, таких як навчання, сім'я, друзі та особисті інтереси, а також їх здатність справлятися з життєвими викликами [11].

Тож, використовуючи ці показники, звернемося до емпіричних досліджень суб'єктивного благополуччя дітей в умовах вимушеної міграції. Дослідження, що фокусуються на задоволеності життям, реалізації та якості життя в різних сферах, можуть допомогти зрозуміти, як зміна обставин впливає на суб'єктивне благополуччя дітей. Це дозволить виявити специфічні потреби та виклики, з якими стикаються діти, що перебувають у нових умовах,

а також розробити рекомендації щодо підтримки їхнього благополуччя в умовах міграції.

2.1. Міжнародні дослідження особливостей соціальної адаптації та суб'єктивного благополуччя українських дітей - вимушених мігрантів.

У світлі сучасних викликів, пов'язаних з вимушеною міграцією, особливо в контексті війни в Україні, питання соціальної адаптації та суб'єктивного благополуччя дітей, які стали біженцями, набуває особливої актуальності.

Дослідження показують, що діти, які змушені покинути свої домівки, стикаються з численними труднощами, які впливають на їхнє благополуччя.

У цій главі ми розглянемо Child-Friendly методи у дослідженнях суб'єктивного благополуччя українських дітей - вимушених мігрантів, що стосуються адаптаційних процесів українських дітей-вимушених мігрантів у нових соціальних умовах.

Особливу увагу буде приділено факторам, які впливають на їхнє благополуччя. Це передбачало пошук відповідей на наступні питання:

Як соціальна підтримка батьків впливає на емоційний стан дітей-вимушених мігрантів?

Які відмінності у рівні благополуччя спостерігаються між дітьми, які переїхали в різні регіони, та тими, хто залишився в Україні?

Як зміна шкільного середовища (перехід до нової школи) впливає на соціальну адаптацію дітей?

Так, у своїй дослідницькій праці “Благополуччя дітей у часи війни: аналіз важливості сім’ї через дім, предмети та стосунки» Анна Кароліна Рамос (Швейцарія) та Андреа Ріпл (Швейцарія) описують методику та результати дослідження чинників збереження благополуччя дітей, травмованих досвідом війни. Звернемось до вихідних даних цього дослідження.

Аудиторія дослідження: Діти віком 8-14 років, включаючи українських біженців.

Місто проведення: Швейцарія

Вибіркова сукупність: Загалом 81 учасник, серед яких 23 українські діти-біженці, які мігрували до Швейцарії після початку війни у 2022 році.

Метод опитування: Дослідження проводилося в два етапи. На першому етапі діти малювали те, що вважають важливим для свого благополуччя, а потім створювали егоцентричні мережеві карти, вказуючи важливих людей у своєму житті. На другому етапі діти брали участь у фокус-групах.

• **Термін проведення:** протягом 2022-2024 року.

Використовуючи якісні інтерв'ю з українськими дітьми проаналізовано три основні аспекти: дім, предмети та стосунки. У дослідженні особлива увага приділялась тому, як сім'я впливає на благополуччя українських дітей-біженців, зосереджуючись на їхньому досвіді. Були поставлені запитання: як діти розповідають про свою сім'ю і чому це важливо для їхнього відчуття щастя?

Дім включає як фізичний простір, де діти жили раніше і де вони зараз, так і емоційний аспект, де діти відчують себе в безпеці. Сім'я та дім часто пов'язані між собою, символізуючи єдність і приналежність. Предмети в домі також важливі, оскільки вони допомагають підтримувати зв'язки з родичами та місцями, до яких діти відчують прив'язаність.

Вважається, що благополуччя дітей залежить від того, що вони можуть робити і ким можуть бути у своїй ситуації. Діти-біженці, незважаючи на складнощі, активно беруть участь у створенні свого домашнього простору і підтримують зв'язки з родиною, навіть коли перебувають далеко один від одного. Їхній досвід допомагає краще зрозуміти, як виглядає сім'я та турбота в умовах міграції, і показує, що благополуччя пов'язане з відносинами, а не лише з фізичним перебуванням разом [47].

Благополуччя дітей складається не лише з об'єктивних умов, визначених дорослими, таких як здоров'я, освіта та житлові умови, а й з того, як самі діти оцінюють своє життя. Важливо враховувати їхню точку зору, адже діти можуть краще розповісти про свої переживання та потреби. Сім'я є ключовим

фактором для благополуччя дітей. Діти, які відчують підтримку та любов вдома, мають вищий рівень задоволення життям.

Крім того, важливо, щоб діти проводили час з батьками, відчували довіру у стосунках і мали можливість спілкуватися з ними. Відсутність участі у сімейних рішеннях або надмірний контроль з боку батьків можуть негативно вплинути на їхнє благополуччя. Також варто зазначити, що не лише структура сім'ї, а й якість стосунків має велике значення для дітей.

Житло також відіграє важливу роль у благополуччі дітей. Стабільність і комфорт у домі, а також наявність особистого простору можуть впливати на їхнє відчуття щастя. Наприклад, переповнені приміщення або відсутність основних побутових умов можуть створювати стрес і негативно позначатися на фізичному та психологічному здоров'ї дітей.

Міграція — це не лише односторонній процес. Це постійний потік людей і ресурсів, що підтримує зв'язки між родинами через національні кордони. Сучасні технології, такі як інформаційно-комунікаційні засоби, допомагають зберігати емоційну близькість, навіть якщо фізична присутність неможлива.

Дослідження показують, що мігранти можуть відчувати зв'язок з родиною не лише через активну комунікацію, а й через уявну присутність. Також важливою є концепція "дому" — місця, з якого люди родом, яке вони залишили, але яке продовжує відігравати значну роль у їхньому житті.

У своїй роботі я планую дослідити, як ці аспекти впливають на повсякденне життя дітей-біженців, адже їхній добробут багато в чому залежить від підтримки сімейних зв'язків, навіть на відстані.

Також дуже важливо проаналізувати важливість транснаціональних сімейних відносин для благополуччя українських дітей-біженців. Транснаціоналізм підкреслює, що сім'ї можуть залишатися пов'язаними, навіть якщо їхні члени живуть у різних країнах. Це пов'язано з тим, що мігранти використовують сучасні технології для підтримки зв'язків, що допомагає їм відчувати близькість, незважаючи на відстань.

Досвід міграції залежить від політичного та соціального контексту. Наприклад, деякі біженці можуть не мати можливості повернутися додому або підтримувати зв'язок через обмеження. Тому важливо розглядати не лише потреби дітей, але й умови, в яких вони живуть, оскільки це впливає на їхнє благополуччя.

Підхід, заснований на можливостях, дозволяє врахувати, як діти сприймають своє благополуччя та які ресурси вони мають. Він підкреслює, що навіть у складних умовах діти можуть бути активними учасниками свого життя, використовуючи доступні можливості. Це дає змогу зрозуміти, як умови можуть підтримувати або заважати їхньому розвитку та благополуччю, як саме транснаціональні сімейні зв'язки та соціальні умови взаємодіють у контексті проживання досвіду міграції дітьми-біженцями [47].

Метод проективного малюнка є корисним інструментом для опитування дітей, оскільки через малюнки вони можуть яскравіше і виразніше передати свої емоції та переживання. Цей підхід дозволяє дітям висловити свої думки та почуття у формі, яка їм зрозуміла і доступна, що робить процес збору інформації більш ефективним і інтуїтивно зрозумілим для них. Метод проективного малюнка може стати корисним інструментом у соціологічних дослідженнях, особливо при опитуванні дітей. Хоча наразі він виконує лише допоміжну роль, результати, отримані за його допомогою, можуть бути дуже цінними. Ефективність цього методу залежить від стандартизації процесу його використання, а також від того, як будуть інтерпретовані та представлені результати [24].

У цьому дослідженні розглянуто, як українські діти-біженці сприймають своє сімейне життя, зокрема три ключові аспекти: дім, предмети та стосунки. Також приділяємо увагу, як ці аспекти впливають на їхнє відчуття благополуччя. Очевидно, що українські діти-біженці стикаються з труднощами через брак простору та приватності, а також турбуються про фінансові проблеми своїх сімей. Вони активно намагаються створити відчуття

дому, навіть у складних умовах, що свідчить про їхню стійкість і здатність адаптуватися до нових обставин.

Діти часто згадують про свої домівки в Україні і сумують за ними. Проте, у Швейцарії діти-біженці відчують брак простору, знаходячись в тимчасових умовах і ділячи кімнати з іншими [47].

Роман: Дев'ятирічний Роман намалював свій дім в Україні, описуючи його як великий і комфортний. У його малюнку є кухня, вітальня, спальня та навіть два телевізори, що свідчить про заможність його сім'ї. Він також малює свій район та улюблений магазин, що показує, як він був пов'язаний із соціальним оточенням. Однак, коли Роман переїхав до Швейцарії, він втратив свою особисту кімнату та змушений ділити простір з іншими. Він відчуває брак приватності і хоче мати можливість побути наодинці, що підкреслює важливість особистого простору для дітей. (див. рисунок 2.1)

Рисунок 2.1. Рисунок Романа про його дім в Україні [див. 47].

Амогус: Дев'ятирічний Амогус живе в тісному приміщенні разом з матір'ю та братом, де вони ділять ліжко, а він спить на дивані. У його новому житлі також є інша біженка, з якою він не знайомий. Це підкреслює відчуття незручності та втрати контролю над своїм житлом. Амогус і Роман обидва відчувають, що їхні уявлення про дім як безпечне місце ставляться під сумнів через умови, в яких вони живуть.

Олена: Дев'ятирічна Олена знаходить спосіб створити власний простір, ховаючись під ліжком, коли хоче побути наодинці. Це показує її креативність і здатність адаптуватися до нових умов, навіть якщо вони несприятливі. Олена

демонструє, що, незважаючи на обмеження, вона може знаходити способи створити відчуття дому.

Давид: Давид, якому 8 років, малює персонажа з відеоігри, який символізує фінансові труднощі його сім'ї. У його малюнку маленький будинок знаходиться між ногами монстра, що показує, як його сім'я відчуває тиск через низький дохід і високі витрати. Він підкреслює, що ситуація його сім'ї схожа на ситуацію, коли люди змушені тікати і жити в маленьких будинках, що викликає у нього тривогу (див. рисунок 2.2).

Рисунок 2.2. Рисунок Давида [див. 47]

Міла: Тринадцятирічна Міла стала свідком руйнування свого дому під час війни і мріє купити квартиру для своєї матері, коли виросте. Для неї дім є символом майбутнього, ідеальним місцем, до якого вона прагне, що показує, як діти-біженці формують уявлення про дім як щось більше, ніж просто фізичний простір [47].

Таблиця 2.1

Відображення уявлень про дім у українських дітей – вимушених мігрантів [див. 47].

Ім'я	Вік	Описання дому в Україні	Описання дому в Швейцарії	Відчуття (переживання)	Символіка (маркери)
Роман	9 р.	Великий, комфортний, з двома телевізорами	Втрата особистої кімнати, ділення простору	Брак приватності, бажання бути наодинці	Заможність, соціальне оточення
Амогус	9 р.	Немає даних	Тісне приміщення, ділення ліжка	Відчуття незручності, втрата контролю	Втрата безпеки, тіснота
Олена	9 р.	Немає даних	Ховається під ліжком	Креативність, адаптація до нових умов	Створення особистого простору
Давид	9 р.	Немає даних	Малюнок з монстром	Тривога через фінансові труднощі	Символіка тиску, страх
Міла	13 р.	Свідок руйнування	Мрія про квартиру для матері	Сподівання на краще, прагнення до ідеалу	Символ майбутнього, надія

Далі ми розглядаємо, як українські діти-біженці прив'язуються до предметів, які вони залишили вдома, і як ці предмети впливають на їхнє благополуччя.

Роман Дев'ятирічний Роман говорить про свою улюблену іграшку — жовтого ведмедика, якого йому подарувала мама, коли він народився. Для Романа цей ведмедик не просто іграшка, а справжній друг, який завжди його підтримував, коли йому було важко. Він згадує, як ведмедик втішав його в складні часи, і навіть коли ведмедик став старим і «безшерстим», його важливість не зменшилася. Роман залишив цю іграшку в Україні, але його сім'я домовилася, що хтось привезе ведмедика до Швейцарії. Це показує, як важливо для Романа мати з собою речі, які нагадують про дім і сім'ю, і як він намагається підтримувати зв'язок з минулим, навіть коли опинився в новому

місці.

Аліна Чотирнадцятирічна Аліна втекла з України без батьків і з мінімумом речей. Вона розповідає про браслет, який їй подарувала мама, коли вона була маленькою. Цей браслет став для неї особливим амулетом, який нагадує про родину і спільні моменти. Аліна носить його постійно, і він допомагає їй відчувати зв'язок з батьками, яких вона залишила. Хоча вона посміхається, коли говорить про браслет, він також приносить їй смуток, адже нагадує про те, чого їй не вистачає. Цей предмет став символом її втрат і надій, що допомагає їй справлятися з самотністю.

Лера Дев'ятирічна Лера розповідає про те, як вона купила нові ляльки на блошиному ринку. Лера зраділа, коли побачила ляльки, навіть якщо вони не були ідеальними. Вона отримала кілька ляльок за один євро, і хоча одна з них була без рук і ніг, це її не засмучувало. Лера посміхається, коли говорить про свої нові ляльки, і зазначає, що вони більше для краси, хоча вона також грає з ними. Це показує, що, незважаючи на фінансові труднощі, Лера знаходить радість у простих речах і активно бере участь у створенні свого простору, прикрашаючи свою кімнату (див. рисунок 2.3).

Рисунок 2.3 Визначення спільних рис у переживаннях дітей.

Ці історії показують, що діти активно шукають способи підтримувати

емоційні зв'язки з рідними та знаходять нові способи адаптуватися до нових умов. Вони не лише зберігають старі спогади, але й створюють нові, знаходячи красу в простих речах, навіть якщо ці речі не ідеальні. Цей процес допомагає їм відчувати себе більш комфортно в новому середовищі, незважаючи на труднощі, з якими вони стикаються.

Дітям-біженцям часто доводилося залишати своїх близьких, оскільки їхні батьки залишалися в Україні, щоб боротися. Це призвело до того, що стосунки з батьками змінилися. Тепер їм доводиться спілкуватися на відстані, і війна стала основною темою їхніх розмов.

Амогус: Дев'ятирічний Амогус залишився в контакті зі своїм батьком, який залишився в Україні. Вони спілкуються по телефону, і їхні розмови зосереджені на війні. Амогус запитує батька про безпеку: чи були бомбардування поблизу, як справи в Україні. Це викликає у нього занепокоєння за батька і його життя. Він відчуває, що війна продовжує впливати на їхні стосунки, навіть на відстані. Дзвінки Амогуса також слугують формою емоційної підтримки для його батька, адже він хоче знати, як той почувається. Це змінює традиційні стосунки в сім'ї, адже тепер Амогус, хоч і дитина, стає тим, хто підтримує батька.

Аліна Чотирнадцятирічна Аліна переїхала до Швейцарії з дорослою сестрою, і це стало для неї можливістю змінити своє життя на краще. В Україні вона жила в релігійній родині з строгими правилами, де їй не дозволяли виявляти власні бажання. Наприклад, її змушували носити хрестик, який вона не хотіла носити, і це викликало в неї дискомфорт. Вдома вона відчувала, що її не сприймають як дорослу, і її контролювали, не дозволяючи виходити самій. Це призводило до відчуття самотності і гноблення. Після переїзду до Швейцарії Аліна зняла хрестик, що символізувало її свободу від батьківського контролю. Це дало їй можливість жити так, як вона хоче, і переосмислити своє місце у світі. Аліна згадує про свою бабусю, яка залишилася в Україні, і відзначає, що вона була дуже важливою в її житті. Бабуся завжди піклувалася про неї, готувала їжу і допомагала з домашніми справами. Тепер, коли Аліна не може з нею спілкуватися, вона відчуває сильну тугу за бабусею, навіть

більше, ніж за батьками. Це показує, як діти, які втратили щоденний контакт з бабусями і дідусями після втечі, переживають емоційний зв'язок через спогади і почуття. Аліна створює уявний зв'язок з бабусею, відчуючи, що бабуся сумує за нею, навіть якщо вони не можуть спілкуватися. Це підкреслює, як міграція впливає на стосунки в родині, і як діти переживають втрату, турбуючись про благополуччя тих, хто залишився.

Крім того, діти часто згадують про своїх домашніх тварин, які також постраждали від війни.

Олена Дев'ятирічна Олена малює свій дім з тваринами і висловлює бажання, щоб усі тварини мали дах над головою. Це показує, що діти розглядають своїх тварин як частину родини, і їхні переживання стосуються не лише людей, але й «більш ніж людських» істот. Вони відчують відповідальність і бажання допомогти тваринам, які залишилися без домівки через війну. Олена показує, як домашні тварини також страждають під час війни. Вона переживає за них, адже багато тварин залишилися без домівки і живуть на вулиці без їжі та тепла. Олена вважає, що всі істоти, включаючи тварин, мають право на дім (див. рисунок 2.4).

Рисунок 2.4. Рисунок Олени [див. 47].

У цьому розділі ми бачимо, що стосунки дітей з батьками і родичами змінилися через війну. Діти не завжди можуть спілкуватися з рідними, і їхні розмови часто зосереджені на війні [47].

Нагадаємо, що суб'єктивне благополуччя дітей-біженців ми визначаємо,

відповідно до методики Керол Ріфф, позитивними оцінками дітьми самоприйняття, соціальних відносин, особистісної компетентності, життєвих цілей, особистісного зростання та автономності [11].

Складові методики Керол Ріфф дозволяють дослідити суб'єктивне благополуччя дітей, відображаючи рівень задоволеності життям, можливості реалізації та якість життя дітей у різних сферах, ці індикатори суб'єктивного благополуччя були визначені в теоретичному розділі. .

Таким чином, методика Ріфф є цінним інструментом для вивчення та оцінки суб'єктивного благополуччя дітей-біженців, оскільки вона дозволяє виявити їхні особистісні переживання та оцінки стосовно власного життя і соціального середовища.

Суб'єктивне благополуччя дітей-біженців з України, які пережили вимушену міграцію внаслідок війни, позитивно корелює з якістю їхніх сімейних стосунків, стабільністю житлових умов та значимістю предметів, що нагадують про їхнє минуле життя.

Сімейні стосунки:

Дослідження показують, що емоційна підтримка та довіра у стосунках з батьками є критично важливими для дітей. Відсутність участі у сімейних рішеннях або надмірний контроль можуть негативно вплинути на їхнє благополуччя. Наприклад, інтерв'ю з Амогусом показали, що він відчуває занепокоєння за свого батька, що залишився в Україні, що свідчить про важливість підтримки та спілкування для емоційного стану дитини.

1. **Стабільність житлових умов:**

Переїзд в нову країну часто супроводжується втратою особистого простору, що може негативно вплинути на відчуття благополуччя. Наприклад, Роман відчуває брак приватності, оскільки змушений ділити простір з іншими. Стабільність і комфорт у домі, а також наявність особистого простору можуть сприяти підвищенню рівня щастя дітей.

2. **Значимість предметів:**

Діти часто прив'язуються до предметів, які нагадують їм про їхнє минуле, що може служити джерелом емоційної підтримки. Аліна згадує про

браслет, подарований мамою, який став для неї особливим амулетом. Ці предмети можуть допомогти дітям зберегти зв'язок з родиною і відчувати себе більш стабільно в нових умовах.

Як зазначено, суб'єктивне благополуччя є динамічною оцінкою особистістю свого життя, що формується на основі об'єктивних чинників. У випадку дітей-біженців, їхнє сприйняття життя може бути зумовлене емоційними переживаннями, пов'язаними з

Аналіз стану дітей у контексті суб'єктивного благополуччя дозволив отримати такі результати:

Роман: Втрата особистого простору і відчуття браку приватності негативно впливають на його самоприйняття та емоційний стан. Це свідчить про важливість стабільного та комфортного житлового середовища для формування позитивних відносин і відчуття благополуччя.

Амогус: Спільне проживання з родиною в обмеженому просторі може знижувати відчуття автономії та особистого простору, що веде до зниження суб'єктивного благополуччя. Його занепокоєння за батька в Україні також вказує на те, як соціальні зв'язки впливають на його емоційний стан.

Олена: Її здатність знаходити способи створити особистий простір демонструє адаптивність і особистісний ріст, але також підкреслює важливість підтримки в формуванні позитивних відносин.

Давид: Символічне зображення фінансових труднощів свідчить про те, що діти можуть усвідомлювати соціальні нерівності, що впливають на їхнє благополуччя. Це вказує на необхідність забезпечення матеріальної підтримки для покращення їхнього стану.

Міла: Її мрія про купівлю квартири для матері свідчить про наявність життєвих цілей, які можуть слугувати джерелом мотивації та позитивного емоційного стану.

Аліна: Відчуття туги за бабусею вказує на важливість міжпоколінних зв'язків у формуванні суб'єктивного благополуччя. Її прив'язаність до предметів, які нагадують про родину, підкреслює роль пам'яті та емоційних зв'язків у формуванні ідентичності.

Олена (другий випадок): Її бажання допомогти тваринам показує, що благополуччя дітей також пов'язане з їхньою чутливістю до потреб інших, що може сприяти розвитку соціальних навичок і емоційної стійкості.

Зокрема, було визначено, що:

Діти, які відчують стабільність у своїх стосунках з батьками та близькими, мають вищий рівень щастя. Наприклад, Роман, який відчуває брак приватності, демонструє, як зміна в житлових умовах може вплинути на його емоційний стан.

Прив'язаність до предметів, які нагадують про дім, також позитивно впливає на благополуччя. Аліна, яка зберегла браслет від матері, відчуває емоційний зв'язок із родиною, навіть перебуваючи в іншій країні.

Ставлення до домашніх тварин показує, що діти вважають їх частиною родини. Олена, яка малює свій дім з тваринами, демонструє, як важливо для дітей мати емоційний зв'язок не лише з людьми, але й з тими, кого вони люблять.

Аналіз наведених даних дозволив сформулювати наступні рекомендації для покращення суб'єктивного благополуччя дітей:

1. **Стабільність у стосунках:** Важливо забезпечити дітям можливість підтримувати тісний зв'язок з батьками та близькими, навіть на відстані. Це може бути реалізовано через регулярний відеозв'язок або інші форми комунікації.

2. **Створення безпечного простору:** Необхідно забезпечити дітям особистий простір, де вони можуть відчувати себе в безпеці та комфортно. Це може бути окрема кімната або навіть куточок у спільному житлі.

3. **Емоційна підтримка:** Важливо, щоб діти мали можливість відкрито висловлювати свої почуття та переживання. Психологічна підтримка може включати групи підтримки для дітей-біженців, де вони можуть ділитися своїми історіями.

4. **Залучення до активностей:** Створення можливостей для участі дітей у різних соціальних та культурних заходах може допомогти їм адаптуватися до нових умов життя і знайти нових друзів.

5. Підтримка зв'язків з рідними: Організація програм, які допоможуть дітям зберегти зв'язок з родичами, що залишилися в Україні, може зменшити відчуття втрати та ізоляції.

Ці рекомендації можуть стати основою для програм підтримки дітей-біженців, спрямованих на покращення їхнього суб'єктивного благополуччя та адаптацію до нових умов життя.

Тож у практичній частині цього дослідження була використана методика Керол Ріфф для оцінювання суб'єктивного благополуччя дітей. Ця методика дозволила зібрати дані про шість основних складових благополуччя: самоприйняття, позитивні відносини, компетентність, життєві цілі, особистісний ріст та автономність.

Завдяки цій методиці стало можливим:

Оцінити рівень самоприйняття у дітей, що пережили міграцію. Наприклад, Роман, який відчуває брак приватності, може демонструвати низький рівень самоприйняття через зміни в його житлових умовах.

Визначити якість стосунків з батьками та однолітками. Діти, які мають позитивні стосунки, як Аліна з її бабусею, показують вищий рівень щастя.

Виявити потреби в особистісному рості та автономії. Діти, які мають можливість приймати рішення та брати участь у сімейних справах, демонструють вищий рівень благополуччя.

Таким чином, використання методики Керол Ріфф у цьому дослідженні дало змогу не лише виявити проблеми, але й зосередитися на ресурсах та потенціалі дітей для відновлення їхнього благополуччя. Це дозволило сформулювати рекомендації для покращення суб'єктивного благополуччя дітей-біженців, враховуючи їхні унікальні потреби та обставини.

2.2. Війна як чинник змін суб'єктивного благополуччя українських дітей

Війна впливає на життя українських дітей, змінюючи їхнє відчуття щастя та безпеки. Через конфлікти та небезпеки, з якими вони стикаються, багато дітей почуваються тривожно, нещасливо або нестабільно. Це може проявлятися в їхніх страхах, труднощах у спілкуванні з іншими, а також у

проблемах з навчанням і емоційним станом. Війна може також призвести до втрати близьких, зміни місця проживання та інших стресових ситуацій, що все разом впливає на їхнє суб'єктивне благополуччя.

В квітні 2024 року у Варшаві було проведено дослідження, яке присвячене вивченню труднощів, з якими стикаються вчителі в польських школах, де навчаються українські діти-біженці, з метою краще зрозуміти, які проблеми виникають у багатокультурних класах. Адже вчителі зіткнулись з трьома основними труднощами:

Навчальні труднощі: різниця в рівні знань між польськими та українськими дітьми, проблеми з освоєнням спеціальної термінології.

1. Виховні труднощі: низька мотивація учнів, часті пропуски занять, труднощі в спілкуванні через мовний бар'єр.

2. Труднощі у взаєминах: недостатня залученість батьків, мовний бар'єр, культурні конфлікти між дітьми різних національностей.

Дослідження охопило 60 педагогічних працівників, що працюють у багатокультурних класах і групах, зокрема серед учнів українських біженців. Для збору даних була розроблена онлайн-анкета на платформі Microsoft Forms, яка була розіслана адміністраціям освітніх закладів Варшави з проханням поширити її серед викладачів, які працюють, зокрема в класах, де навчаються українські діти-біженці. Дослідження тривало з 1 квітня по 18 травня 2024 року, а збір емпіричних даних відбувався з 22 по 30 квітня 2024 року. Аналіз та інтерпретація отриманих даних проводилися за допомогою методів описової статистики. Респонденти представляли різні типи освітніх закладів, включаючи початкові школи, технікуми, заклади дошкільної освіти, ліцеї та професійно-технічні навчальні заклади.

Методологія - кількісне опитування за допомогою онлайн-анкети на платформі Microsoft Forms.

Аудиторія - педагогічні працівники.

Місто проведення - Варшава (Польща).

Вибіркова сукупність - 60 респондентів.

Термін проведення - з 1 квітня до 18 травня 2024 року.

Дослідження мало на меті виявлення труднощів, з якими стикаються вчителі в багатокультурних класах, та визначення їхніх потреб у методичній підтримці.

Педагоги потребують додаткових знань про методи роботи в багатокультурному класі, співпрацю з батьками та організацію навчального процесу (див. рисунок 2.5).

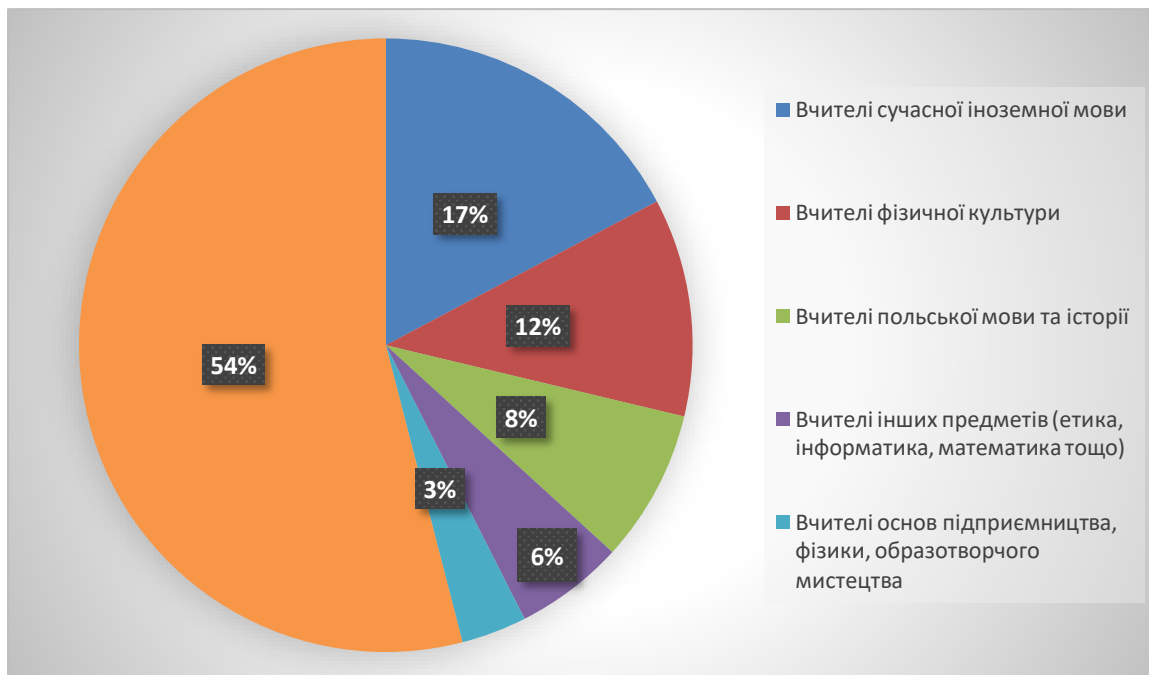

Рисунок 2.5. Розподіл професійної діяльності респондентів

Дані свідчать про різноманітність професійної діяльності вчителів у польських школах. Ми бачимо, що найбільша частка (17%) належить вчителям сучасної іноземної мови, що може свідчити про значний акцент на вивченні мов у сучасній освіті. Водночас, 54% респондентів відносять себе до категорії «Інше», що вказує на наявність великої кількості спеціалістів, які працюють з дітьми з особливими потребами або в специфічних освітніх програмах. (див. рисунок 2.5).

Ці дані можна пов'язати з дослідженням труднощів, з якими стикаються вчителі в польських школах, де навчаються українські діти-біженці. Вчителі, які працюють у багатокультурних класах, можуть стикатися з навчальними труднощами, такими як різниця в рівні знань між польськими та українськими учнями. Вчителі сучасної іноземної мови, наприклад, можуть бути особливо

зацікавлені в подоланні мовного бар'єру, що є однією з основних проблем у навчальному процесі (див. рисунок 2.6).

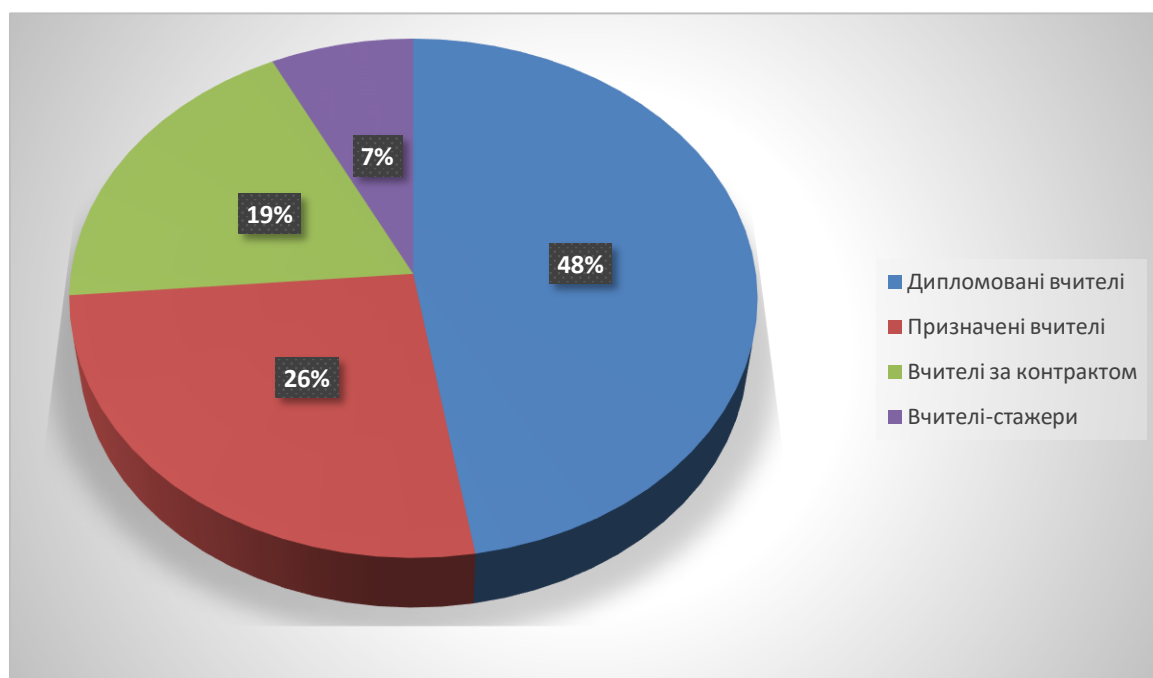

Рисунок 2.6. Рівень професійної кваліфікації респондентів [див.15].

Рівень професійної кваліфікації вчителів/вихователів, надає важливу інформацію для аналізу ситуації в польських школах, де навчаються українські діти-біженці. Згідно з даними, 48% вчителів є дипломованими, 26% призначеними, 19% працюють за контрактом, а 7% є вчителями-стажерами. Ці цифри вказують на різноманітність підходів та рівнів підготовки педагогів, які можуть впливати на їх здатність справлятися з труднощами, пов'язаними з навчанням дітей з різних культурних середовищ (див. рисунок 2.6).

Мовний бар'єр негативно впливає на самооцінку дітей і їхню мотивацію, що призводить до запізнень і прогулів. Згідно з даними Євростату, на кінець 2023 року Польща прийняла 954 800 біженців з України, що робить її однією з основних країн для українських дітей, які адаптуються до нової освітньої системи. ЮНЕСКО в 2023 році провело дослідження, яке показало, що мовний бар'єр є основною перешкодою для навчання українських дітей у різних країнах, зокрема в Польщі, де 55% дітей-біженців вже навчаються в школах [15]. На початку війни в Україні, понад 17 тисяч українських дітей

вступили до освітніх закладів Варшави. До кінця 2022 року їхня кількість становила 6% від усіх учнів. Діти зараховувалися до загальноосвітніх класів та підготовчих відділень, але навчання за польськими програмами було ускладнене через мовний бар'єр. Головним завданням шкіл було забезпечити соціалізацію і психосоціальну підтримку учнів. У 2023/2024 навчальному році в освітніх закладах Варшави навчалося понад 12,5 тисяч дітей з України. Після закриття підготовчих відділень багато дітей перейшли до загальноосвітніх класів, що створило нові виклики для вчителів і також для дітей (див. рисунок 2.7).

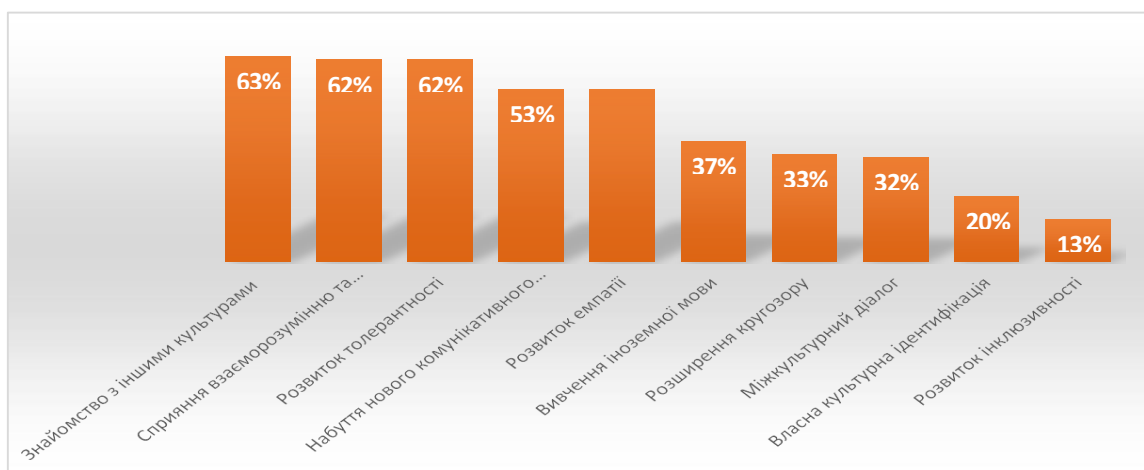

Рисунок 2.7. Позитивні аспекти розвитку полікультурної компетентності [див. 15].

Представлена діаграма демонструє, що позитивні аспекти розвитку полікультурної компетентності в багатокультурному класі, на перший погляд, можуть здаватися оптимістичними. Але, у контексті дослідження труднощів, з якими стикаються вчителі в польських школах, де навчаються українські діти-біженці, важливо розглянути ці позитивні аспекти в поєднанні з викликами, які стоять перед педагогами (див. рисунок 2.7).

Навчальні труднощі: Різниця в рівні знань між польськими та українськими дітьми може суттєво ускладнити знайомство з іншими культурами та розвиток нових комунікативних навичок. Хоча 63% вчителів відзначають важливість знайомства з іншими культурами, ця мета може бути важко досяжною, якщо учні не мають базових знань для участі в навчальному процесі.

1. **Виховні труднощі:** Низька мотивація учнів та часті пропуски занять можуть перешкоджати розвитку толерантності та емпатії. Відзначені 62% вчителів, які підкреслюють важливість взаєморозуміння та взаємоповаги, можуть стикатися з труднощами в реалізації цих цінностей, коли учні не відвідують заняття або мають обмежене бажання брати участь у міжкультурному діалозі.

2. **Труднощі у взаєминах:** Проблеми з комунікацією через мовний бар'єр та культурні конфлікти можуть заважати розвитку інклюзивності та власної культурної ідентифікації. Хоча 20% вчителів визнають важливість культурної ідентифікації, без належної підтримки та розуміння з боку однокласників та вчителів, цей процес може бути ускладнений.

Таким чином, хоча позитивні аспекти розвитку полікультурної компетентності в багатокультурному класі є важливими, їх реалізація може бути значно ускладнена існуючими труднощами. Вчителі потребують підтримки та ресурсів для подолання цих викликів, щоб максимально використати потенціал багатокультурного середовища та забезпечити успішну інтеграцію українських дітей-біженців у польську освітню систему (див. рисунок 2.8).

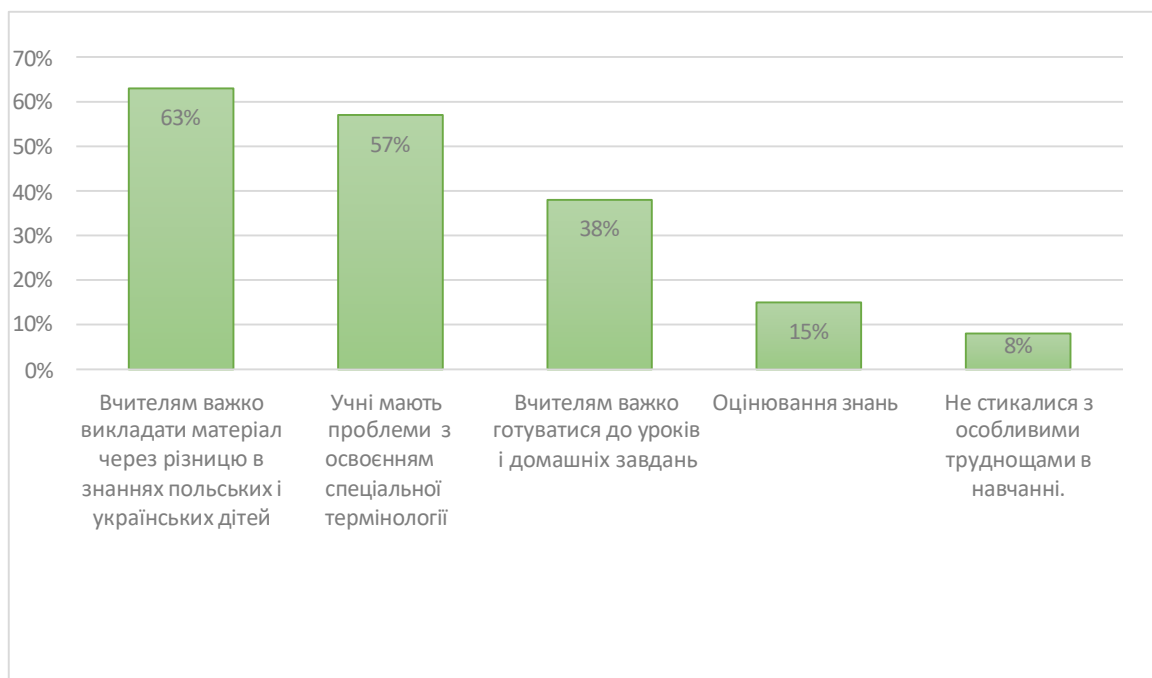

Рисунок 2.8. Труднощі в навчанні українських учнів [див. 15].

У процесі навчання українських дітей, які перебувають у Польщі,

виявлено низку труднощів, які суттєво впливають на їхнє суб'єктивне благополуччя. За результатами опитування, основні проблеми, з якими стикаються ці діти, можна поділити на кілька категорій (див.рисунок 2.8).

1. **Різниця в рівні знань (63%):** Найбільш поширеною труднощю є різниця в рівні знань між польськими та українськими учнями. Це свідчить про те, що українські діти часто відстають у навчанні через недостатню адаптацію до нової освітньої системи. Ця ситуація може призводити до відчуття невпевненості та зниження самооцінки, що негативно позначається на їхньому загальному благополуччі.

2. **Оволодіння спеціальною термінологією (57%):** Іншою суттєвою проблемою є оволодіння спеціальною термінологією з різних предметів. Багато дітей стикаються з труднощами у розумінні нових термінів, що може ускладнювати їхнє навчання і знижувати мотивацію до навчання. Це також може впливати на їхню здатність до комунікації з однолітками та вчителями, що є важливим аспектом соціалізації.

3. **Підготовка до уроків та домашніх завдань (38%):** Труднощі у підготовці до уроків і виконанні домашніх завдань також мають своє місце. Це може бути пов'язано з недостатньою підтримкою з боку батьків або вчителів, а також із загальним стресом, пов'язаним із адаптацією до нової культурної та мовної середовища.

4. **Оцінювання знань (15%):** Важливою проблемою є також оцінювання знань. Діти можуть відчувати тиск через оцінки, що може вплинути на їхнє психологічне благополуччя. Неправильне або несправедливе оцінювання може призводити до додаткового стресу і почуття незадоволеності.

5. **Категорія «Інше» (8%):** Відзначено, що 8% респондентів не стикалися з особливими труднощами під час навчання. Це може свідчити про те, що хоча б частина дітей змогла успішно адаптуватися до нових умов, проте їхня кількість є незначною в порівнянні з іншими групами.

Отже, труднощі, з якими стикаються українські діти-мігранти, значною мірою впливають на їхнє суб'єктивне благополуччя. Різниця в рівні знань, проблеми з термінологією, підготовкою до уроків та оцінюванням знань створюють додатковий стрес і можуть перешкоджати успішній адаптації до нової освітньої системи. Ці аспекти потребують уваги з боку педагогів, адміністрації шкіл та батьків для створення сприятливих умов для навчання та розвитку українських дітей – мігрантів (див. рисунок 2.9).

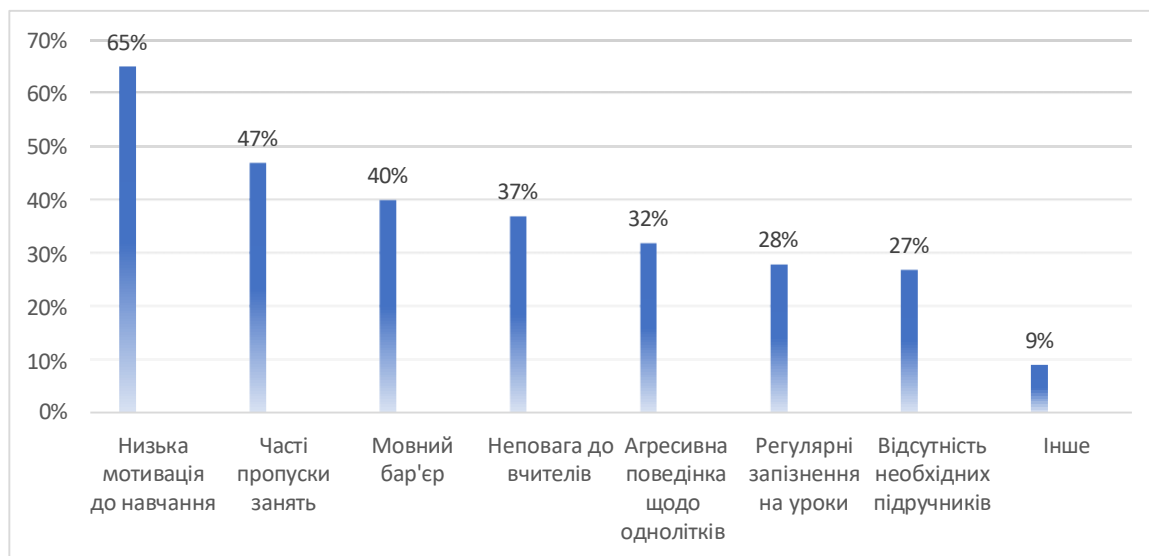

Рисунок 2.9. Труднощі у вихованні українських учнів [див. 15].

Діаграма відображає труднощі, з якими стикаються українські учні у навчальному процесі. Найбільші проблеми пов'язані з низькою мотивацією до навчання — 65% учнів не зацікавлені у навчанні. Крім того, 47% учнів часто пропускають заняття, що ускладнює їх навчання та засвоєння матеріалу.

Ще однією серйозною проблемою є мовний бар'єр — 40% учнів не можуть вільно спілкуватися, що ускладнює контакт з вчителями та однокласниками. Важливо також відзначити, що 37% учнів не проявляють належної поваги до вчителів, що може негативно впливати на атмосферу в класі (див. рисунок 2.9).

Агресивна поведінка стосовно однолітків спостерігається у 32% учнів, а 28% регулярно запізнюються на уроки. Ще 27% не приносять підручники та необхідне шкільне приладдя, що також ускладнює навчальний процес.

У категорії «Інше» 9% респондентів вказали на різні проблеми, такі як

відмова відповідати вчителю через незнання мови, небажання брати участь у класних заходах, використання гаджетів на уроках, а також відсутність елементарної культури поведінки.

Крім того, спостерігається відсутність інтеграції між українськими та польськими учнями, що призводить до соціальної ізоляції, дискримінації та расизму. У класах чітко видно розподіл за національною приналежністю, що ускладнює взаємодію та підтримку між учнями.

Необхідність комплексного підходу до виховання та навчання українських учнів, з акцентом на мотивацію, інтеграцію та розвиток комунікативних навичок є очевидною (див. рисунок 2.10).

Рисунок 2.10. Труднощі у взаєминах [див.15].

Аналізуючи наведені дані про труднощі у взаєминах у освітньому процесі між українськими та польськими дітьми, можна виділити кілька основних проблем, які потребують уваги.

1. **Недостатня залученість батьків (59%):** Батьки українських дітей не активно беруть участь у шкільному житті, не відвідують батьківські збори та індивідуальні зустрічі з вчителями. Це може призводити до нерозуміння потреб дітей та їхніх труднощів.

2. **Мовний бар'єр (45%):** Діти стикаються з труднощами у спілкуванні через мовні відмінності, що впливає на їхню самооцінку та

взаємодію з однолітками. Це може призводити до ізоляції та відчуття неповноцінності.

3. **Культурні конфлікти (45%):** Взаємодія між українськими дітьми та польськими, а також з дітьми інших національностей, часто викликає непорозуміння, що може призводити до конфліктів.

4. **Непорозуміння з вчителями (35%):** Українські діти можуть не завжди розуміти вказівки або пояснення вчителів, що ускладнює навчальний процес.

5. **Незадоволення батьків польських учнів (27%):** Деякі батьки польських дітей висловлюють незадоволення присутністю українських дітей у класах, що може створювати напруженість.

6. **Конфлікти між українськими дітьми (25%):** Внутрішні конфлікти серед українських дітей також є проблемою, яка потребує вирішення.

7. **Відсутність підтримки з боку освітніх закладів (18%):** Батьки українських дітей відчують брак підтримки з боку шкіл, що може ускладнювати адаптацію.

8. У підсумку, основні труднощі у взаєминах між українськими та польськими дітьми в освітньому процесі зосереджені навколо мовних, культурних та соціальних бар'єрів. Це вимагає комплексного підходу до вирішення проблем, включаючи активніше залучення батьків, підтримку дітей у мовному розвитку та організацію інтеграційних заходів [15].

Дослідження показує, що українські діти, які навчаються у польських школах, стикаються з низкою викликів. Педагоги відзначають, що наявність багатокультурних класів має свої позитивні сторони, такі як знайомство з різними культурами та розвиток толерантності. Однак, українські діти часто мають труднощі в навчанні через різницю в рівні знань, а також через мовний бар'єр, що ускладнює їхню адаптацію.

Вихователі також зазначають, що українські учні можуть бути маломотивованими, часто пропускають заняття і не завжди готові до спілкування через мовні перешкоди. Це може призводити до проблем у

стосунках з однолітками та недостатньої залученості батьків до навчального процесу.

Педагоги висловлюють потребу в тренінгах, які б допомогли їм краще підтримувати українських дітей, враховуючи їхній складний досвід міграції. Діти, які пережили булінг в Україні, можуть почуватися в польських школах небезпечно, що додатково знижує їхню мотивацію до навчання.

Для покращення ситуації важливо надавати українським дітям додаткові заняття з польської мови та психосоціальну підтримку. Також необхідно залучати батьків до процесу інтеграції їхніх дітей у нове середовище. В майбутньому варто дослідити польський досвід підтримки учнів, щоб ефективно реагувати на кризові ситуації, пов'язані з травмами війни [15].

Дослідження вказує на те, що українські діти, які навчаються в польських школах, стикаються з численними викликами, що ускладнюють їхню адаптацію до нової освітньої системи. Серед цих викликів особливо виділяються мовний бар'єр і різниця в рівні знань, які значно впливають на їхнє навчання та соціалізацію. Проте, для глибшого розуміння цих труднощів важливо врахувати суб'єктивне благополуччя дітей у цьому контексті.

Теорія екологічних систем Урі Бронфенбреннера надає можливість проаналізувати, як різні рівні соціального середовища впливають на розвиток, адаптацію та загальне благополуччя дітей, враховуючи їхній складний досвід міграції.

Як ми зазначали, для аналізу тих чинників, які впливають на суб'єктивне благополуччя дітей, нами було використано теорію Бронфенбреннера, що дозволило виявити, як мікросистеми, мезосистеми, екзосистеми та макросистеми впливають на навчальний процес, соціалізацію та суб'єктивне благополуччя дітей-вимушених мігрантів на прикладі дослідження українських дітей у Польщі. Це дозволяє не лише виявити основні проблеми, з якими стикаються діти, але й зрозуміти, як їхнє оточення може бути вдосконалене для покращення процесу інтеграції та навчання.

Мікросистема

На цьому рівні аналізу ми звертаємо увагу на безпосереднє оточення

дітей, яке включає сім'ю, друзів та школу. Дослідження показує, що українські діти-біженці, які прибули до Польщі, стикаються з серйозними труднощами в навчанні, зокрема через мовний бар'єр. Обмежений словниковий запас польської мови ускладнює їхню участь у класних заняттях, що може негативно впливати на їхнє суб'єктивне благополуччя. Педагоги відзначають, що деякі з цих дітей можуть відчувати малу мотивацію та часто пропускати заняття, що погіршує їхню успішність і соціалізацію. Важливою є роль сімейної підтримки та залучення батьків до навчального процесу, оскільки це може значно покращити ситуацію. Проте багато батьків також переживають труднощі адаптації, що обмежує їхню здатність надавати необхідну підтримку своїм дітям. Відчуття стабільності та комфорту в новому середовищі є критично важливими для дітей, які пережили вимушену міграцію через війну, адже це впливає на їхнє емоційне благополуччя та загальну якість життя.

Мезосистема

Цей рівень аналізу зосереджується на взаємозв'язках між різними елементами мікросистеми, що є критично важливими для забезпечення суб'єктивного благополуччя дітей-біженців. Наприклад, взаємодія між родиною та школою має величезне значення для успішної адаптації дітей, які пережили вимушену міграцію через війну. Дослідження вказують на те, що недостатня комунікація між батьками та вчителями може призводити до непорозумінь щодо потреб дітей, що впливає на їхнє відчуття стабільності та комфорту в новому середовищі. Вчителі висловлюють бажання отримати додаткові тренінги, щоб краще підтримувати українських учнів, враховуючи їхній складний досвід і емоційні потреби. Залучення батьків до шкільних заходів та програм може суттєво зміцнити цю взаємодію, що, в свою чергу, сприятиме покращенню відчуття безпеки та підтримки у дітей.

Екзосистема

На цьому рівні ми аналізуємо елементи оточення, які безпосередньо не впливають на дітей, але все ж мають значний вплив на їхнє суб'єктивне благополуччя. Наприклад, освітня політика, програми підтримки біженців та доступність ресурсів для вивчення польської мови є важливими чинниками.

Дослідження свідчать, що наявність додаткових мовних курсів та психосоціальної підтримки може суттєво полегшити адаптацію дітей, які пережили вимушену міграцію через війну. Важливо враховувати не лише індивідуальні стосунки в родині, але й те, як ці стосунки взаємодіють з іншими соціальними контекстами, в яких перебуває дитина - як батьки підтримують навчальний процес дитини і як вчителі залучають батьків до навчання, участь родини в шкільних заходах, що сприяє зміцненню зв'язків між сім'єю та навчальним закладом, взаємодія родини з іншими сім'ями, що може впливати на соціалізацію дитини, як сімейна підтримка впливає на успішність дитини в навчанні та її загальне благополуччя.

Макросистема

Цей рівень охоплює культурні норми та цінності суспільства, які формують зовнішнє середовище особистості. В умовах війни в Україні та великої кількості біженців польське суспільство стикається з викликами інтеграції нових учнів. Дослідження вказує на те, що існує потреба в розвитку толерантності та розуміння серед учнів і вчителів, що є критично важливим для суб'єктивного благополуччя дітей-біженців. Позитивні аспекти багатокультурності можуть сприяти формуванню прийняттого середовища, яке забезпечить дітям відчуття стабільності і комфорту. Проте упередження і стереотипи можуть ускладнити взаємодію між українськими дітьми та їхніми польськими однолітками, що негативно вплине на їхні емоційні зв'язки та адаптацію.

Вторинний аналіз даних за методом Бронфенбреннера свідчить про те, що адаптація українських дітей у польських школах є складним багаторівневим процесом, який вимагає комплексного підходу з урахуванням їхнього суб'єктивного благополуччя. Важливо забезпечити підтримку на всіх рівнях соціального середовища — від мікросистеми до макросистеми. Це включає покращення комунікації між батьками та школами, доступ до мовних курсів і психосоціальної підтримки, а також формування толерантного середовища в класах. Тільки таким чином можна допомогти українським дітям успішно інтегруватися в нову освітню систему, відчувати стабільність і комфорт у

новому середовищі та подолати виклики, з якими вони стикаються [36].

Дослідження підтверджує, що вимушена міграція має негативний вплив на емоційний стан дітей. Мовний бар'єр та різниця в освітньому рівні створюють значні труднощі, які призводять до зниження самооцінки та мотивації. Діти, які пережили булінг в Україні, можуть відчувати страх і тривогу у новому середовищі, що додатково ускладнює їхню адаптацію. Важливо враховувати, що емоційний стан дітей безпосередньо пов'язаний з їхнім суб'єктивним благополуччям, тому необхідно проводити заходи для його покращення.

Аналіз даних виявив кілька ключових факторів, які впливають на емоційний стан українських дітей у польських школах:

Соціальна підтримка: Наявність підтримки з боку вчителів, однокласників та батьків є критично важливою для позитивної адаптації.

Освіта та мовна підготовка: Додаткові заняття з польської мови можуть значно полегшити процес інтеграції та підвищити впевненість дітей у своїх знаннях.

Культурна адаптація: Залучення до культурних заходів та активностей може сприяти формуванню почуття приналежності до нового середовища.

Соціальна підтримка відіграє вирішальну роль у процесі інтеграції. Вчителі та однокласники можуть стати важливими джерелами підтримки, що допомагає дітям почуватися більш комфортно в новому середовищі. Освіта, зокрема мовна підготовка, є важливим інструментом для подолання бар'єрів, що заважають спілкуванню. Культурна адаптація, через участь у спільних заходах, допомагає дітям відчутти себе частиною нового суспільства.

Досвід війни істотно змінює соціальні взаємодії дітей. Вони можуть стати більш замкнутими, уникати спілкування або, навпаки, шукати підтримку у колі своїх нових знайомих. Важливо враховувати, що пережиті травми можуть впливати на їхнє сприйняття світу, формуючи у них відчуття небезпеки або недовіри.

На основі отриманих результатів, рекомендується:

Запровадження програм психосоціальної підтримки для дітей, які

пережили травми війни.

Створення мовних курсів для покращення мовної підготовки українських дітей.

Організація культурних заходів, які сприятимуть інтеграції та формуванню толерантного середовища.

Залучення батьків до навчального процесу та інтеграційних заходів, щоб підтримати дітей у новому середовищі.

Адаптація українських дітей у польських школах є складним процесом, що вимагає комплексного підходу. Підтримка на всіх рівнях соціального середовища, врахування їхнього суб'єктивного благополуччя та забезпечення належних умов для інтеграції можуть суттєво покращити їхній емоційний стан та суб'єктивне благополуччя.

Війна значно вплинула на життя українських дітей, змінюючи їхнє відчуття щастя та безпеки. Через конфлікти та небезпеки багато дітей почуваються тривожно і нещасливо. Це може проявлятися в їхніх страхах, труднощах у спілкуванні з іншими, а також у проблемах з навчанням і емоційним станом. Війна може призвести до втрати близьких, зміни місця проживання та інших стресових ситуацій, що впливають на їхнє загальне благополуччя.

Соціальна підтримка відіграє вирішальну роль у процесі інтеграції. Вчителі та однокласники можуть стати важливими джерелами підтримки, що допомагає дітям почуватися більш комфортно в новому середовищі. Мовна підготовка є важливим інструментом для подолання бар'єрів у спілкуванні. Культурна адаптація через участь у спільних заходах сприяє формуванню почуття приналежності до нового суспільства.

Досвід війни може змінити соціальні взаємодії дітей. Вони можуть стати більш замкнутими або, навпаки, шукати підтримку у нових знайомих. Важливо враховувати, що пережиті травми можуть впливати на їхнє сприйняття світу, формуючи відчуття небезпеки або недовіри.

Важливо також звернути увагу на суб'єктивне благополуччя українських дітей. Це поняття охоплює їхнє відчуття щастя, задоволення життям,

емоційний стан та соціальні взаємодії. В умовах війни діти можуть відчувати тривогу, страх та невпевненість, що негативно впливає на їхнє благополуччя. Для покращення їхнього суб'єктивного благополуччя необхідно забезпечити належну підтримку, освіту та можливості для соціалізації. Таким чином, інтеграція українських дітей у польське суспільство може бути успішною, якщо враховувати їхні потреби та переживання.

Висновки до розділу 2

У емпіричному розділі дипломної роботи було розглянуто, як вимушена міграція впливає на суб'єктивне благополуччя українських дітей - вимушених мігрантів. Діти, які змушені покинути свої домівки через збройні конфлікти, стикаються з багатьма ризиками та проблемами. Соціологічні дослідження допомагають зрозуміти ці проблеми та визначити, як можна поліпшити ситуацію для дітей-мігрантів.

Міграція ускладнює інтеграцію дітей у нове середовище, тому важливо вивчити бар'єри, з якими вони стикаються, і фактори, що сприяють їх успішному включенню. Також ми виявили, що емоційний стан дітей може суттєво погіршитися через зміни в їхньому житті. Використання методики Керол Ріфф дозволило зосередитися на ресурсах і можливостях дітей, що допомагає їм відновити своє благополуччя.

Аналіз даних за методом Бронфенбреннера показав, що адаптація українських дітей у польських школах є складним процесом, який потребує комплексного підходу. Необхідно забезпечити підтримку на всіх рівнях: від сім'ї до школи та суспільства. Це включає покращення комунікації між батьками та школами, доступ до мовних курсів і психосоціальної підтримки, а також створення толерантного середовища в класах. Лише таким чином можна допомогти українським дітям успішно адаптуватися до нової освітньої системи і відчувати стабільність у новому житті.

ВИСНОВКИ

У висновку слід зазначити, що сучасні соціальні реалії, зокрема війна в Україні, призвели до безпрецедентної вимушеної міграції, яка суттєво вплинула на мільйони людей, включаючи дітей. Вивчення впливу цієї міграції на суб'єктивне благополуччя дітей є критично важливим завданням, що вимагає комплексного підходу для розробки ефективних стратегій підтримки та інтеграції, які можуть поліпшити їх емоційний стан.

Суб'єктивне благополуччя, як ключовий показник якості життя, зазнає значних змін у контексті війни, оскільки діти стикаються з численними стресовими факторами, такими як втрата домівок і соціальних зв'язків. Важливо стежити за цими змінами, оскільки досвід війни може негативно вплинути на розвиток дітей. Високий рівень суб'єктивного благополуччя свідчить про успішну адаптацію до нових умов, що підкреслює необхідність програм підтримки, які враховують специфічні потреби дітей.

Вивчення міграції показує, що це явище має різні аспекти, які впливають на людей. Вимушена міграція, зокрема, викликана кризами, такими як війна, і має серйозні наслідки для тих, хто змушений залишити свої домівки.

Суб'єктивне благополуччя дітей вимірюється через різні індикатори, такі як емоційний стан, соціальні зв'язки та відчуття безпеки. Ці показники важливі для оцінки якості життя дітей у нових умовах.

Дослідження демонструють, що адаптація дітей до нових соціокультурних умов залежить від багатьох чинників, включаючи підтримку з боку сім'ї, друзів, а також доступ до освіти та соціальних послуг.

Аналіз кількісних даних досліджень підтверджує, що українські діти – вимушені мігранти стикаються з унікальними викликами, пов'язаними з адаптацією до нових умов. Соціальна підтримка та інтеграційні програми є критично важливими для покращення їхнього благополуччя.

Війна негативно впливає на емоційний стан дітей, викликаючи стрес, тривогу та відчуття нестабільності. Підтримка з боку держави та суспільства є необхідною для допомоги дітям у подоланні цих труднощів.

Дослідження, проведене в рамках цієї роботи, спрямоване на виявлення чинників, що впливають на загальне благополуччя та щастя дітей, а також на емпіричний аналіз впливу вимушеної міграції на їх психологічний і емоційний стан. Основні завдання включали аналіз наукових досліджень, оцінку емоційного стану дітей, ідентифікацію чинників успішної інтеграції, а також вивчення ролі соціальної підтримки, освіти та культурної адаптації.

Особливу увагу було приділено правам дітей на безпеку та освіту, а також координації між державами в контексті потреб дітей у конфліктних ситуаціях. Гіпотеза дослідження підтверджує залежність суб'єктивного благополуччя дітей-біженців від їхніх стосунків з родинами та відчуття стабільності в новому середовищі.

Дослідження має на меті не лише виявлення проблем, але й пропозицію рішень для підтримки дітей-вимушених мігрантів у їхньому емоційному та соціальному благополуччі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. All about migration and migrants during the war: results of 2022. WARcast. (2022). The National Institute for Strategic Studies. [In Ukrainian]. [Все про міграцію і мігрантів під час війни: підсумки 2022 року. WARcast. Національний інститут стратегічних досліджень].
2. Богуш А.М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку : монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с
3. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна., [S.l.], p. 100-110, тра. 2019. ISSN 2664-1844. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/10818>>. Дата доступу: 29 кві. 2025
4. В Україні налічується 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб, електроний ресурс, код доступу - <https://skilky-skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-4-6-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib/>.
5. Галунько Віра, Проблемні питання вимушеної міграції українців умовах воєнного стану, URL - https://www.wydawnictwo.aksim.edu.pl/wp-content/uploads/2024/06/FR_18_5_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE.pdf
6. Горбаль І.С., Відчуття суб'єктивного благополуччя як передумова та втілення психологічного здоров'я особистості, Том 2 № 2 (2012): Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна), 14/04/2023, URL - <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/psychology/article/view/414/409>

7. Гуляс І.А. Феномен щастя: аксіопсихологічні аспекти / І.А. Гуляс // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ. – Т. XII, Ч. 4. – С. 103–109.
8. Diener E. The Satisfaction With Life Scale / E. Diener // Journal of Personality Assessment. – 1985. – Vol. 49. – No. 1. – P. 71–75.
9. Данильченко, Т. В. "Психологічна структура соціального благополуччя та неблагополуччя." *Український психологічний журнал* 2 (2017): 7-22.
10. Єрмолаєва Є. С. Параметри психологічного благополуччя студентів //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2017. – №. 4 (2). – С. 36-40.
11. Жуковська Л.В., Трошихіна Є.Г., Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф, Психологічний журнал, 2011, том 32, № 2, с. 82–93, URL - https://www.researchgate.net/publication/289921260KRyff'sscale_of_Psychological_Well-being
12. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 13.12.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
13. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 (зі змінами) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
14. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 04.04.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
15. Іванюк І. В. Досвід навчання українських дітей-біженців у школах Варшави: виклики та потреби вчителів //Освітня аналітика України. – 2024. – Т. 2. – №. 28. – С. 111-120.)

16. Каргіна Н. В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості: теоретичний аспект. – 2015., URL - <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5364/1/10.pdf>
17. Клименко О. Ю. Проблеми дослідження дитинства як соціального феномену //Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. – 2013. – №. 14, Вип. 276. – С. 170-176. – URL - http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znp_dduuu_2013_14_276_21.pdf
18. Кисельова О. І., Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 36/2023, Війна в Україні та вимушена міграція як чинники впливу на міграційну політику ЄС, URL - <https://zenodo.org/records/7751668>
19. Ковалевська А. О. Методи дослідження страхів дітей молодшого шкільного віку //Збірник наукових праць" Проблеми сучасної психології". – 2012. – №. 15.
20. Коробка І.М., Суб'єктивне благополуччя: теоретичні інтерпретації, чинники й ресурси підтримання, № 2 (2022): Науковий вісник ХДУ Серія Психологічні науки, стор.85-93, 08/09/2022, URL - <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1275/1230>
21. Куценко Я. М. Емоційний інтелект: проблеми діагностики //Збірник наукових праць" Проблеми сучасної психології". – 2011. – №. 14.,
22. Лібанова Е.М. «Воєнна міграція» з України: проблеми та перспективи розвитку. Укр. геогр. журнал, № 4, 2024. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.03.003>
23. Основи політичної соціології : навчальний посібник для студентів соціогуманітарних спеціальностей / М. А. Безносів, Т. М. Дублікаш, А. Д. Литовченко та ін. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 252 с.

24. Отріщенко Н. В. Перспективи застосування методу проєктивного малюнку у соціологічному дослідженні //Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2013. – №. 30. – С. 75-79.
25. Пахоль Б.Є., Суб'єктивне та психологічне благополуччя: сучасні і класичні підходи, моделі та чинники, Український психологічний журнал № 1 (3), 2017.
26. Піщуліна О., Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту, , Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова, частина 1 – код доступу - <https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/24/03/14/2024-Pyshchulina-EDNANNYA-SITE.pdf> , частина 2 - код доступу - <https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/24/03/14/2024-Pyshulina-GENDER-MIRACIY-2-SITE-1.pdf>, частина 3 – код доступу - <https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/24/03/14/2024-Pyshchulina-EDNANNYA-Yurchyshyn-3-SITE-1.pdf>
27. Петрова Я. В. Теоретичні моделі дослідження міграційних процесів //Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2014. – №. 32. – С. 56-64.
28. Петрочко Ж., Благополуччя та безпека дитини: сучасне тлумачення понять і їх функціональний контекст, EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE: Państwo i Społeczeństwo, URL - https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46252/1/Z_Petrochko_BBD_FPSR_SO.pdf

29. Психологічна енциклопедія, інтернет-ресурс, код доступу - <https://www.psykholoh.com/post/%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%86%D0%B5>
30. Самойленко Н. В. Соціологія дитинства як об'єкт соціологічних досліджень //Режим доступу: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2009/01/59-66_no-1_vol-28_2009_UKR.pdf – 2009. – С. 2059-66.
31. Саніна Т. О. Інституціоналізація соціології дитинства як окремої галузі: міжнародний досвід та Україна / Тетяна Саніна // Наукові записки НаУКМА. Соціологія. - 2023. - URL <http://nrps.ukma.edu.ua/article/view/291810/285129>
32. Сіткарь В. І. Дитяча субкультура в сучасному українському соціумі: соціально-психологічний аспект //Психологічний часопис. – 2016. – №. 2. – С. 132-151.
33. Слюсаревський М.М., Психологія міграції: навчальний посібник/ М.М.Слюсаревський, О.Є.Блінова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. – 244 с. – URL - https://www.ispp.org.ua/backup_ispp/1423057032.pdf
34. Слюсаревський М.М., Блінова О., Міграція як соціально – психологічне явище: види, функції, чинники та закономірності, , Світогляд, 2015, №5 (55) , URL -<https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitoglyad/svit-2015-10-5/svitoglyad-2015-5-9-slyusarevskiy-blinova.pdf>
35. Соціологічна асоціація України, Соціальні нерівності: сприйняття українським суспільством (заключний звіт), Харків-2018, URL - http://sau.in.ua/app/uploads/2019/07/ZVIT_SOCZIALNI-NERIVNOSTI_2018_.pdf

36. Сухаревська, О. О. (2015). Системна модель соціально-психологічних чинників ставлення молодших школярів до особистої власності. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, (1121). Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/1741>, URL - <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/1741/1485>
37. Simakhova, A., & Tserkovnyi, I. (2022). Migration processes in Ukraine during the war: social aspect. *Economics, Management and Administration*, (4(102)), 61–64. [In Ukrainian]. [Сімахова А.О., Церковний І.О. Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*, 4 (102), 61–64.]. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)-61-64](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102)-61-64)
38. Тітар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови зняття статусу переселенця //Український соціум. – 2016. – №. 4. – С. 57-68.
39. Турченко О. Г., Пилипишина І. І. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. – 2022.
40. The Happy Planet Index, URL - <https://happyplanetindex.org/>
41. Українська міграція у часи кризи: вимушена і трудова мобільність Під редакцією: Душана Дрбохлава, Марти Ярошевич, дослідження у рамках проекту “Моніторинг української міграції: вимушена і трудова мобільність” – URL - <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf>
42. Файсал Муц Луай, Методологічні основи визначення міграційної політики, журнал Держава та регіони, 2018 – URL - http://www.pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/6.pdf

43. Хендель Н. В., Пасечник О. В. Діяльність ЮНІСЕФ у сфері захисту прав дитини в умовах пандемії COVID-19 / Н. В. Хендель., О. В. Пасечник // Права людини – пріоритет сучасної держави : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (10 грудня 2020 року, м. Одеса) / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – С. 157-160.

44. Центр економічних стратегій, дослідження за підтримки міжнародного фонду Відродження, Кількість українців за кордоном станом на листопад 2024 – URL - https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/

45. Щастя та сучасне суспільство : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Львів, 20-21 березня 2020 р.). – Львів : СПОЛОМ, 2020. – 329 с. : рис., табл. – Бібліогр. в кінці статей., URL - <https://www.unimeier.eu/assets/pdf/biblioteca/libri-riviste/happiness-contemporary-society.pdf>

46. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being / C. Ryff // Journal of Personality and Social Psychology. – 1989. – № 57 (6). – P. 1069–1081.

47. Ramos, AC, & Riepl, A. (2025). Благополуччя дітей у часи війни: аналіз важливості сім'ї через дім, предмети та стосунки. *Сім'ї, стосунки та суспільство* , 14 (1), 75-92. Отримано 29 квітня 2025 року з URL - <https://doi.org/10.1332/20467435Y2024D000000054>

48. UNICEF, Захистити права й інтереси кожної дитини в Україні – безумовний пріоритет, URL - <https://www.unicef.org/ukraine/stories/protect-and-prioritize>

49. UNICEF є світовим лідером, який просуває та захищає права дітей у 190 країнах, зокрема в Україні, URL - <https://www.unicef.org/ukraine/about-unicef>

50. UNICEF Буклет про ключові аспекти захисту дітей у надзвичайних ситуаціях URL - <https://www.unicef.org/ukraine/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%>

51. Bronfenbrenner, Urie, 1917- The ecology of human development. Everything has been thought of before Harvard university press, 1979, URL – https://raggeduniversity.co.uk/wp-content/uploads/2025/02/1_x_The-Ecology-of-Human-Development_-_Experiments-by-Nature-and-Urie-Bronfenbrenner-Harvard-University-Press-Cambridge-Mass-1979-compressed.pdf

52. World Happiness Report 2024 Звіт про щастя у світі за 2024 рік, код доступу - <https://worldhappiness.report/ed/2024/>

53. Zoé Perron, Julia Buzaud, Kevin Diter, Claude Martin. Les approches du bien-être Un champ de recherche multidimensionnel. *Revue des politiques sociales et familiales*, 2019, n°141 (4), pp.231-240. [ff10.3406/caf.2019.3349](https://doi.org/10.3406/caf.2019.3349)[ff. ffhalshs-03082982f](https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03082982)

АНОТАЦІЯ

Тема роботи присвячена вивченню впливу вимушеної міграції на суб'єктивне благополуччя українських дітей – вимушених мігрантів. Сучасні соціальні реалії, зокрема збройний конфлікт, призвели до масової міграції, в результаті якої велика кількість дітей залишили свої домівки, родини та знайомі соціальні середовища.

По-перше, суб'єктивне благополуччя дітей, яке визначає їхню задоволеність життям та емоційний стан, зазнає значних змін у умовах війни. Втрата домівок, родичів і безпеки, а також стресові фактори, пов'язані з адаптацією до нових умов, призводять до погіршення якості життя.

По-друге, важливо відзначити, що досвід війни є травмуючим і може мати довгострокові наслідки на формування особистості дітей. У цей період закладаються основи їхніх цінностей, соціальних навичок та емоційної стійкості. Розуміння того, як вимушена міграція впливає на суб'єктивне благополуччя дітей, є критично важливим для їхньої адаптації та розвитку в нових умовах.

По-третє, суб'єктивне благополуччя дітей також є важливим показником успішної інтеграції як самих дітей, так і їхніх родин у нове середовище. Високий рівень благополуччя свідчить про здатність дітей адаптуватися, формувати нові соціальні зв'язки та відновлювати своє життя. Це підкреслює необхідність розробки цілеспрямованих програм підтримки, які враховують специфічні потреби дітей у процесі інтеграції.

Вивчення суб'єктивного благополуччя дітей як показника їхньої інтеграції в нових умовах, а також їхньої резилентності до травм та труднощів, є важливим напрямком соціологічних досліджень. Це дозволить розробити ефективні стратегії підтримки, які допоможуть дітям не лише пережити кризу, а й зростати в нових умовах.

Ключові слова: *суб'єктивне благополуччя, діти, діти – вимушені мігранти міграція, війна.*

ABSTRACT

The topic of the work is devoted to studying the impact of forced migration on the subjective well-being of Ukrainian children - forced migrants. Modern social realities, in particular the armed conflict, have led to mass migration, as a result of which a large number of children have left their homes, families and familiar social environments. This situation raises serious problems that need to be addressed.

Firstly, the subjective well-being of children, which determines their life satisfaction and emotional state, undergoes significant changes in war conditions. The loss of homes, relatives and security, as well as stress factors associated with adaptation to new conditions, lead to a deterioration in the quality of life. This negatively affects their mental and emotional health, creating risks for further development.

Secondly, it is important to note that the experience of war is traumatic and can have long-term consequences for the formation of children's personalities. During this period, the foundations of their values, social skills and emotional resilience are laid. Understanding how forced migration affects children's subjective well-being is critical for their adaptation and development in new environments.

Third, children's subjective well-being is also an important indicator of the successful integration of both children and their families into their new environment. A high level of well-being indicates children's ability to adapt, form new social connections, and rebuild their lives. This highlights the need to develop targeted support programs that take into account children's specific needs during the integration process.

The study of children's subjective well-being as an indicator of their integration in new environments, as well as their resilience to trauma and adversity, is an important area of sociological research. This will allow for the development of effective support strategies that will help children not only survive the crisis, but also thrive in new environments.

Keywords: subjective well-being, children, children – forced migrants, migration, war.